City Deal
Ruimte voor Lopen

Agenda Stad

RUIMTE VOOR LOPEN

Eindrapportage

Voorwoord

Wat zei je? Lopen?

Het is de start van de City Deal Ruimte voor Lopen, oktober 2020, en we hebben wat uit te leggen. Waarom zou je specifiek aandacht geven aan de voetganger? Veel vakgenoten, bestuurders en politici kijken met een glazige blik.

Lopen. Het is misschien wel de grootste mijlpaal in het leven van een kind, maar vervolgens vinden we het zo alledaags, dat we het als vanzelfsprekend aannemen en er niet goed over nadenken. Of het nou gaat om de inrichting van steden, het sportbeleid of zoiets simpels als het maken van een routebeschrijving naar een locatie: de voetganger wordt over het hoofd gezien. Ook in (ruimtelijke) opleidingen is er weinig aandacht voor de mens te voet. Beleid gericht op de voetganger staat in de kinderschoenen.

Dit is het vertrekpunt van onze City Deal en een groep voorlopers wil dit veranderen. De motieven zijn divers - lopen draagt bij aan veel verschillende vraagstukken. Leefbare steden, gezond opgroeien en gezond ouder worden, duurzame mobiliteit, vergroenen, economie, bestrijden van eenzaamheid, en zo kunnen we doorgaan. Maar ondanks de verschillende invalshoeken zijn we het over de hoofdvragen snel eens. Hoe ziet de ideale voetgangersstad eruit? Hoe verankeren we de voetganger in beleid? Hoe verleiden we mensen om te lopen? We willen een vitaal stedennetwerk opbouwen en aanstekelijke innovaties creëren om de voetganger een volwaardige plek te geven, letterlijk en figuurlijk.

En nu is het maart 2025. De afgelopen jaren hebben koplopende steden, maatschappelijke partijen, ingenieursbureau's en beleidsverantwoordelijke ministeries in de City Deal samen geëxperimenteerd en kennis ontwikkeld. Het innovatienetwerk heeft met verve gefunctioneerd als buitenboordmotor van het gelijknamige platform.

De resultaten mogen er zijn en brengen we met trots in deze Eindrapportage van de City Deal 2020-2024. Kennisproducten zoals het Loopkaartenkookboek, tools zoals de Toolbox Loopbeleid, nieuwe concepten zoals de Looptijdenkaart - het overzicht is in dit rapport te vinden. We hebben geprobeerd de antwoorden op alle ontwikkelvragen te formuleren. We zijn een heel eind gekomen, maar vertellen ook als de vraag nog niet goed beantwoord is en er nog werk te doen is.

City Deal steden hebben hun voorlopersrol waargemaakt en bieden volop inspiratie. Groningen, Nijmegen en Tilburg werkten vanuit de City Deal samen aan het eerdergenoemde Loopkaartenkookboek, een boek met een overzicht van openbaar toegankelijke data en recepten voor loopkaarten, die iedereen kan gebruiken. Rotterdam biedt met het programma *Rotterdam Loopt!* inzicht hoe je vanuit verschillende domeinen en met de stad kunt samenwerken en presenteerde de Rotterdamse Ontwerpwijzer voetganger. Amsterdam is de eerste met het vastleggen van gedifferentieerde normen voor de breedte van voetpaden in het *Beleidskader Ruimte voor de voetganger* en heeft in 2025 het jaar van de voetganger uitgeroepen. Den Haag doet samen met

I’m Binck pionierswerk voor lopen in transitiegebieden en heeft als eerste een stadsbrede voetgangersnetwerkkaart in het mobiliteitsplan opgenomen. Zwolle opent binnenkort de Passerelle, een loopbrug over het spoor, die het oude centrum en de spoorzone in ontwikkeling met elkaar verbindt. Leeuwarden is na het internationaal befaamde BOSK project gestart met het planten van de “wandelende bomen” en daarmee het vergroenen en voetgangervriendelijk maken van de stad.

Het lijkt erop dat de City Deal aanstekelijk heeft gewerkt. Steeds meer steden maken voetgangersnetwerken en stellen loopbeleid vast. De eerste provincies maken nu ook beleid. In de handreikingen van het nationale programma MOOI Nederland heeft lopen naast fietsen een plek gekregen – het ligt niet meer op een hoop onder de noemer “langzaam verkeer”. De voetganger wordt expliciet genoemd in steeds meer landelijke partijprogramma's. We hebben samen met het platform Ruimte voor Lopen ook internationaal bijgedragen aan beleidsontwikkeling via het PAN-Europees Masterplan Walking, dat in het najaar 2024 is gelanceerd gericht op het opschalen van voetgangersbeleid van nationale overheden.
Onze strategie was zeker niet alleen gericht op het creëren van nieuwe dingen, maar ook het versterken en opschalen van lopende ontwikkelingen.
Zo is een vruchtbare bodem ontstaan voor het *Nationaal Masterplan Lopen* dat precies vier jaar na de start van de City Deal is gelanceerd door meer dan zestig partijen. Zo borgen we opschaling van en werken we aan gezamenlijke actie voor een volwassen positie van lopen en de voetganger in Nederland.

Speciale aandacht hebben we gehad voor vakmanschap, voor een omgeving om van elkaar te leren. De gedachtewisselingen in de appgroep, de persoonlijk getinte walking being columns, de prille ideeën en de soms moeilijke trajecten in de thuisbasis, die we met elkaar durfden te bespreken -daar heb ik als programmaleider misschien nog wel het meest van genoten. De mensen maken de City Deal. De namen staan achterin op alfabetische volgorde.

De noodzaak om te experimenteren is er nog steeds, en een groep partners zet de schouders nog twee jaar onder de verlenging van de City Deal Ruimte voor Lopen. Met een gerust hart draag ik het stokje over aan Karen van der Spek.

Martine de Vaan
Programmaleider
City Deal Ruimte voor Lopen

20 maart 2025

Leeswijzer:

- In hoofdstuk 1 vertellen we waarom we in 2020 ook alweer met de City Deal Ruimte voor Lopen begonnen zijn, en wat de belangrijkste doelen en werklijnen waren.
- In hoofdstuk 2 geven we een beknopte samenvatting van de antwoorden op de ontwikkelvragen waarmee we in 2020 van start zijn gegaan.
- In hoofdstuk 3 geven we een overzicht van de producten die we in de City Deal ontwikkelden.
- In hoofdstuk 4 beschrijven we de impact die de City Deal gehad heeft, zowel op de doelen uit hoofdstuk 1 als op de deelnemende organisaties. Een uitgebreide survey onder deelnemers gaf input voor dit hoofdstuk.
- In hoofdstuk 5 beschrijven we het proces dat we doorlopen hebben, en hoe we de City Deal georganiseerd hebben.
- In hoofdstuk 6 geven we aan hoe we met de borging van de lessen en het netwerk van de City Deal om zijn gegaan.

Inhoud

1. Hoe zat het ook alweer? 7
1.1 Aanleiding van de City Deal: behoefte aan experimenteerruimte 7
1.2 De City Deal streeft drie inhoudelijke en twee procesmatige doelen na 8
1.3 De inhoudelijke doelen hebben we vertaald naar werklijnen 8
1.4 Tijdlijn 9
2. Wat hebben we geleerd van de City Deal? 11
2.1 Inzichten over de ideale voetgangersstad 12
Voetgangersnetwerken 12
Woongebieden, werkgebieden, schoolomgevingen en stationsomgevingen 15
Looproutes in transitiegebieden 17
Openbaar vervoer en lopen 19
Groen stedelijk voetgangersnetwerk 22
Basisniveau openbare ruimte en voetgangersveiligheid 25
Lopen en andere ruimteclaims 27
Prioritering bij ruimteverdeling 29
Ontwerpkennis 31
Cijfers en data 33
2.2 Inzichten over samen oplopen 36
Kosten en baten 36
Loopbeleid 38
Rollen in de gemeentelijke organisatie 41
Agenderingen en lobby 44
Verdeling bevoegdheden 46
Vertaalslag naar praktijk en uitvoering 49
2.3 Inzichten over verleiden om te lopen 51
Mensen lopend in beweging krijgen 51
Lopen en de beweegnorm 53
Lopen tijdens het werk 55
3. Ruim 20 producten als tastbaar resultaat 56
3.1 Producten over de ideale voetgangersstad 57
Loopkaartenkookboek 57
Advies Binckhorst 59
Barrièrekaarten van stad-land-verbindingen 60
Handboek "de ontwikkeling van het stedelijke loop- en wandelnetwerk" 61
3.2 Producten over samen oplopen 62
LOPEN magazines 1, 2, 3 en 4 62
Toolbox loopbeleid 63
Infographic "met lopen kom je verder" 64
Onderzoek 'Lopen in het hoger onderwijs' 65
Lopen in het hoger onderwijs: gastdocentenlijst 66
Lopen in het hoger onderwijs: scriptiebank 67
Lopen in het hoger onderwijs: lerend netwerk van docenten 67
Analyse coalitieakkoorden gemeenten 69
Analyse lopen in Rijksbeleid 70

Professionele foto's van deelnemende steden, City Deal dagen en portretten van deelnemers 71
3.3 Producten over verleiden om te lopen 72
Walking Time kaart 72
Handreiking loopminutenkaarten 73
Infographic verleiden om te lopen 74
4. Samen hebben we lopen op de agenda gezet: over de impact van deze City Deal 76
4.1 Direct en indirect hebben we een bijdrage geleverd aan de vijf doelen van deze City Deal 76
De ideale voetgangersstad 76
Samen oplopen 78
Verleiden om te lopen 81
Een vitaal stedennetwerk 82
Innovatie versnellen en verspreiden 84
4.2 De City Deal heeft ook impact gehad op aandacht en draagvlak voor lopen binnen de partnerorganisaties 85
5. Maximale ruimte voor contact en initiatief én de benodigde structuur: zo organiseerden we de samenwerking tussen zo'n 30 partners 87
5.1 Er hebben 36 partijen meegedaan een de City Deal: overheden, private partijen, kennisinstellingen en belangenorganisaties 88
5.2 De sturing op de City Deal liep via verschillende overleggen; de uitvoering was gecentreerd in werkgroepen 90
Sturing via vier soorten overleg 90
Uitvoering via werkgroepen… 91
…en acties en evenementen 91
Nauwe samenwerking tussen de City Deal en het Platform Ruimte voor Lopen 92
Organisatie-tips voor andere City Deals 93
5.3 City Deal-dagen als 'backbone' van de City Deal 94
5.4 Kennisverspreiding naar partners én niet-partners via o.a. congressen, magazines, website en LinkedIn 95
5.5 Bekostiging in euro's en in tijd 96
6. Dit is niet het einde, maar het begin van het vervolg: zo borgen we dat de uitkomsten worden gebruikt en doorontwikkeld 97
6.1 Het eindproduct en borgingsdocument voor de toekomst: het Nationaal Masterplan Lopen 98
6.2 Verlenging van de City Deal 103
We zijn voornemens de City Deal per Q2 2025 met twee jaar te verlengen 103
Colofon 104

1. Hoe zat het ook alweer?

De City Deal Ruimte voor Lopen zit erop. Maar hoe begon het ruim vier jaar geleden allemaal ook alweer? Wat was de inhoudelijke afbakening? En welk proces hebben we op hoofdlijnen doorlopen? In dit hoofdstuk gaan we hier kort op in.

Foto: Still uit bekrachtigingsvideo van de City Deal

1.1 Aanleiding van de City Deal: behoefte aan experimenteerruimte

In 2019 richten tientallen publieke en maatschappelijke organisaties op initiatief van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), Wandelnet en CROW het platform Ruimte voor Lopen op. In 2020 lanceert het Platform haar Agenda Ruimte voor Lopen: 'Flinke stappen vooruit'.

Parallel hieraan verkennen IenW en Agenda Stad van het ministerie van Binnenlandse Zaken de mogelijkheid voor City Deal Ruimte voor Lopen. De coronapandemie en het online werken maken de verkenning uitdagend, maar de urgentie des te groter. De conclusie van de verkenning is helder: het ontbreekt aan noodzakelijke kennis over de voetganger en er zijn voorbeeldprojecten nodig om leerervaringen op te doen en te ontdekken wat wel en niet werkt. En steden, Rijksoverheid, maatschappelijke partners en kleine en grote bedrijven willen hun krachten op dat vlak bundelen.

Eind 2020 is de City Deal Ruimte voor Lopen een feit: zo'n dertig partijen gaan met elkaar nieuwe aanpakken en werkwijzen testen, doorontwikkelen en delen.

1.2 De City Deal streeft drie inhoudelijke en twee procesmatige doelen na

Bij de start van de City Deal formuleerden we de volgende vijf doelen:

1. De ideale voetgangersstad. We ontwikkelen kennis over de ideale voetgangersstad als vitale, duurzame, veilige, biodiverse en gezonde leefomgeving door ontwerpend onderzoek, interventies en experimenten;
2. Samen oplopen. We positioneren ruimte voor lopen als integraal onderdeel van het beleid over ruimte, mobiliteit, recreatie, veiligheid, biodiversiteit, economie, omgeving en gezondheid bij steden, provincies en de Rijksoverheid;
3. Verleiden om te lopen. We ontwikkelen impactvolle strategieën en creëren een goed aanbod om mensen te verleiden tot meer lopen en het bevorderen van een gezonde duurzame leefstijl via experimenten, campagnes en interventies;
4. Een vitaal stedennetwerk. We ontwikkelen een vitaal stedennetwerk gericht op kennisuitwisseling over lopen en stedelijk gebied;
5. Innovatie versnellen en verspreiden. We creëren innovaties die aanstekelijk werken, makkelijk te verspreiden zijn en snel over te nemen door andere partijen.

De eerste drie doelen zijn puur inhoudelijk en hebben we vertaald in drie werklijnen met ontwikkelvragen. Het vierde en vijfde doel zijn procesmatig, bedoeld om de impact van de City Deal te vergroten en een structureel karakter te geven.

1.3 De inhoudelijke doelen hebben we vertaald naar werklijnen

De City Deal is opgedeeld in drie werklijnen, die 1-op-1 samenhangen met de eerste drie doelen. De werklijnen zijn als volgt:

1. De ideale voetgangersstad. Hoe ziet de ideale voetgangersstad eruit? We experimenteren met de stad van de toekomst, de voetganger krijgt een volwaardige plek in het ontwerp- en afwegingsproces. Ook regelgeving is van groot belang. Om te achterhalen wat allemaal beter kan, zijn meer voetgangersdata nodig. Ontwerp, inrichting en infrastructuur spelen een grote rol: Verleid mensen om meer te gaan lopen met een integraal ontworpen stedelijke omgeving.
2. Samen oplopen. Wat zijn de ervaringen met integraal werken tot nu toe? We wisselen ervaringen uit en experimenteren met allerlei vormen van integraal werken. Om lopen hoger op de agenda te krijgen is breed draagvlak nodig en moeten doelgroepen bij het beleid worden betrokken. Lopen raakt meerdere beleidstakken en lijkt bij verschillende overheden anders belegd. Als managers en directeuren de waarde van lopen inzien, wordt lopen als beleidsthema zichtbaarder.
3. Verleiden om te lopen. Hoe kunnen we mensen stimuleren meer te gaan lopen? We zoeken naar geslaagde voorbeelden om mensen meer te laten lopen, om van elkaars initiatieven te kunnen leren. Ook experimenteren we met nieuwe initiatieven. Deze ervaringen kunnen waardevolle inzichten bieden voor nieuw of bestaand beleid.

1.4 Tijdlijn

Na de start van de City Deal in 2020 hebben partijen intensief samengewerkt, vele producten ontwikkeld en bijeenkomsten en events georganiseerd. De tijdslijn geeft een chronologisch overzicht van highlights.

2023

City Deal Dag in Den Haag

Bestuurlijke kopgroep

Vooravond City Deal dag Nijmegen

Webinar n.a.v. onderzoek Lopen in het Hoger onderwijs

Nationaal Voetgangers Congres in Amsterdam

Magazine #3

City Deal Dag in Rotterdam

Commissie debat Tweede kamer Actieve Mobiliteit

Wandel tijdens je werkdag in Utrecht

Advies over de Binckhorst

Bijtekenmoment City deal

Lancering Toolbox loopbeleid

City Deal dag in Amersfoort

Lancering Basiskaarten kookboek Track landscapes

2024

Petitie maak werk van beweging op het werk Beweegalliantie

Werkatelier = aan de slag met de looptijden kaart

Wandel tijdens je Werkdag in Drenthe

Bestuurlijke Kopgroep Zwolle

City Deal Dag i.c.m. partnerbijeenkomst in Zwolle

City Deal Dag in Groningen

Lancering Nationaal Masterplan Lopen

Magazine #4

2. Wat hebben we geleerd van de City Deal?

Bij de verkenning die aan de ondertekening van de City Deal voorafging, hebben we (potentiële) partners gevraagd op welke vragen zij wilden dat de City Deal antwoord zou geven. De uit deze inventarisatie voortkomende lijst van vragen – we noemden ze ‘ontwikkelvragen’ – vormden de basis voor de formulering van de doelen (zie 1.2) en werklijnen (zie 1.3).

In dit hoofdstuk beantwoorden we beknopt de ontwikkelvragen, verwijzen we naar relevante producten en geven we – waar relevant – aan hoe de actie zich verhoudt tot het Nationaal Masterplan Lopen en / of de verlening van de City Deal.

Daarnaast geven we op een vijfpuntsschaal aan hoe ver de beantwoording van de vraag gevorderd is, waarbij één ster betekent dat de beantwoording nog niet gestart is en vijf sterren betekent dat de vraag volledig beantwoord is.

In de tekst verwijzen we naar acties uit het Nationaal Masterplan Lopen. Zie hoofdstuk 6.1 voor een overzicht van de nummers en namen van deze acties.

Inzichten over de ideale voetgangersstad

Voetgangersnetwerken

Hoe zien de voetgangersnetwerken er in een ideale voetgangersstad uit?

Antwoord

Een voetgangersnetwerk heeft idealiter in ieder geval drie lagen:

1. Het basisnetwerk. Dit netwerk omvat alle voetpaden die alle voordeuren met elkaar verbinden, en moet toegankelijk zijn voor iedereen.
2. Het hoofdnetwerk. Dit netwerk bevat alle hoofdlooproutes. Het verbindt belangrijke bronpunten en bestemmingen met elkaar, verbindt wijken onderling en is dekkend over de hele gemeente. Het draagt bij aan een “mentale kaart” van de gemeente voor bewoners en bezoekers. Langzamerhand komen er meer gemeenten die een hoofdvoetgangersnetwerk vaststellen. Dit is een lange termijn aangelegenheid. Een ambitiekaart voor het hoofdnetwerk helpt prioriteiten stellen bij bijvoorbeeld het slechten van barrières. Het hoofdnetwerk op orde brengen heeft daarnaast de hoogste prioriteit. Dit kan bijvoorbeeld betekenen verbreden, aantrekkelijker en herkenbaarder maken, beter onderhouden en strooien bij gladheid. CROW en sommige steden kiezen voor het koppelen van het hoofdloopnetwerk aan bronpunten en bestemmingen – en maken dit netwerk niet dekkend over de hele stad. Deze keuze is met name gemaakt omdat het voetgangersnetwerk een nieuw fenomeen is en de stap naar het vastleggen ervan al relatief groot is.
3. Het groene, ontspannen netwerk. Dit netwerk heeft andere uitgangspunten en prioriteiten. Het kan deels samenvallen met het basis- of hoofdnetwerk, maar is deels juist anders. Ook smalle zandpaden of halfverharde paden en minder goede verlichting kunnen voorkomen en juist bijdragen aan de belevingswaarde. In de CROW ontwerpwijzer wordt bewust gesproken over een “groen ontspannen” netwerk, en niet over een recreatief netwerk. Dit heeft ontwerpimplicaties: het groene netwerk bestaat niet alleen uit ommetjes in de buurt of verbindingen naar buiten maar via het groen ontspannen netwerk kun je ook op een prettige manier naar bestemmingen lopen. Zie verder voor het groene netwerk 2.1.5.

Naast deze drie lagen zijn er afhankelijk van de gemeente nog allerlei andere invalshoeken mogelijk, zoals bijvoorbeeld historische routes, een netwerk gericht op kinderen, extra aandacht voor toegankelijkheid, hardlooproutes, focus op stilte of schaduw.

Momenteel werken vele gemeenten binnen en buiten de City Deal aan voetgangersnetwerken. Dit is een prille ontwikkeling die de afgelopen jaren goed op gang is gekomen.

Stand van zaken

****

We weten nu vrij goed hoe het ideale voetgangersnetwerk eruitziet en welke keuzes er te maken zijn, afhankelijk van de ambitie van de stad. De resterende vraagstukken concentreren zich op het hóe: hoe dit te bereiken en hoe om te gaan met andere modaliteiten. Daarnaast zijn er nog vraagstukken rondom de synergie (of soms juist het conflict) met groen, het toepassen van shared space en toegankelijkheid.

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere City Deal partners

- Den Haag heeft als eerste stad het voetgangersnetwerk integraal en gelijkwaardig opgenomen in de netwerkstrategie.
- Rotterdam start met snel verbeteren van het voetgangersnetwerk op basis van drukte en knelpunten.
- Amersfoort onderscheidt verschillende netwerk-categorieën.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #1: Taxonomie van stedelijke wandelroutes
- Magazine LOPEN #2: Barrières slechten is een belangrijk onderdelen van netwerken ontwikkelen. Van straatprofiel tot wandelduct.
- Magazine LOPEN #3: Nieuwe norm maakt ruimte voor de voetganger in Amsterdam. Definitie van kwaliteitseisen in Beleidskader Voetganger Amsterdam.
- Magazine LOPEN #4: Vastleggen netwerk zet de voetganger pas echt op één.

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Ontwerpwijzer Voetgangers
- CROW: Handreiking voetgangersnetwerken
- Goudappel: De ontwikkeling van het stedelijk loop- en wandelnetwerk - Handreiking voor Professionals
- Wandelnet en Rebel: Ontwerpprincipe PLAN: Passend, Levendig, Aaneengesloten Netwerk

Ook interessant

- Annemieke Molster: het boek LOOP!; 10 ontwerpprincipes voor een voetgangersvriendelijke omgeving.

Bijschrift; Uit Magazine LOPEN #3: 8 ingrediënten voor een ideale voetgangersstad

Woongebieden, werkgebieden, schoolomgevingen en stationsomgevingen

Hoe zien woongebieden, werkgebieden, schoolomgeving en stationsomgevingen eruit in de ideale voetgangersstad? Blijft het onderscheid tussen deze gebieden wel bestaan?

Antwoord

Steden en wijken verschillen in historie, bevolkingssamenstelling en karakter. Toch kunnen we wel een schets maken van woon- en werkgebieden in de ideale voetgangersstad. Er zijn generieke voorwaarden die in alle gebieden gelden en er zijn voorwaarden/maatregelen die per gebiedstypologie verschillen.

In ieder geval geldt dat de mens te voet het startpunt is in het denken over een (her)inrichting. Vanaf het begin wordt nagedacht over en ruimte gemaakt voor o.a. (1) aantrekkelijke, comfortabele, toegankelijke, beweeg- en verblijfsvriendelijke, veilige en groene voetgangers- en verblijfsvoorzieningen in een gezonde omgeving, (2) goed herkenbare en fijnmazige looproutes en (3) een mix van voorzieningen op loopafstand.

Vanwege de gewenste mix van voorzieningen op loopafstand en het belang van nabijheid van werk zullen woon- en werkgebieden weer steeds meer gemengd worden. Dit is mogelijk omdat werk schoner is geworden. Industrie vraagt uiteraard om aparte locaties vanwege veiligheid, transport en de omvang.

Scholen zijn een vast onderdeel van (woon)wijken. In de ideale voetgangersstad kunnen kinderen zo vroeg mogelijk zelfstandig naar school lopen en is er volop ruimte rondom de school om buiten te spelen, een daily mile te rennen en les te krijgen. Al deze zaken zijn goed voor de ontwikkeling van een kind. Op dit moment concurreert het belang van ruimte voor autonoom lopende en spelende kinderen met parkerende docenten en ouders die hun kind snel willen kunnen afzetten. Volledig afsluiten voor gemotoriseerd of snel verkeer heeft de voorkeur boven schoolstraten die alleen tijdens halen en brengen tijdelijk worden afgesloten.

Stationsomgevingen zijn de entree, en idealiter ook de visitekaartjes van de stad: ontspannen en levendig tegelijk. Tegelijkertijd vormen stationsomgevingen een ingewikkelde puzzel: verschillende mobiliteitsstromen en infrastructuur komen er bij elkaar.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Magazine LOPEN #2: Waar ben jij trots op? Vijf deelnemers van de City Deal vertellen over projecten die hun stad beter maken voor de voetganger, van Rooftopwalk tot kuierrondjes.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #1: De internationale inspiratie van…
- Magazine LOPEN #2: De 15-minutenstad
- Magazine LOPEN #2: Nederlandse steden ontdekken de schoolstraten

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- Gemeente Groningen: Ontwerpleidraad Leefkwaliteit Openbare Ruimte
- CROW: Toepassen STOMP voor duurzame gebiedsontwikkeling

Ook interessant

- CRA: Naar een gezonde stad te voet
- CRA: Guiding Principles Metro Mix
- Biind magazine: Beweegvriendelijke bedrijventerreinen: goed voor mens, dier, plant én portemonnee.

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en/ of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 20: Beweegvriendelijke schoolomgeving en lopen naar en tijdens school stimuleren.
- NML actie 25: Integrerende aanpak openbaar Vervoer en lopen ontwikkelen.
- NML actie 27: Handreiking mobiliteitsprogramma’s van Eisen.

Looproutes in transitiegebieden

Hoe ga je om met looproutes in transitie-gebieden? Daadwerkelijke transformatie duurt vaak lang, soms tientallen jaren. Hoe zorg je dan toch voor veilige en aantrekkelijke looproutes?

Antwoord

Lange tijd zijn gemeenten bezig geweest met ofwel uitbreidingslocaties (Vinex) of kleinschalige binnenstedelijke transformaties. Een grootschalige transformatie van industriegebied tot hoogstedelijk woon-werkgebied, zoals de Binckhorst in Den Haag, is voor veel gemeentes onbekend terrein. Maar die grootschalige inbreidingen gaan we steeds vaker zien: verspreid door Nederland zullen de komende decennia veel door de auto gedomineerde, grofkorrelige bedrijventerreinen getransformeerd worden naar veilige, comfortabele, hoogwaardige woon-werkgebieden, om de toenemende bevolking te kunnen accommoderen.

Veelal is er in gebiedsontwikkelingen vooral oog voor de (gewenste) eindsituatie en minder aandacht voor de 'transitiefase' hoe hier te komen. Binnen gemeenten nog weinig systemen/structuren zijn opgericht om te voorzien in grootschalige bouwlocaties waar bewoners en andere gebruikers zich tijdens de bouw door het gebied bewegen. Bovendien zijn de meeste financiële structuren erop ingesteld om infrastructuur aan te leggen voor een periode van minstens 50 jaar. Dit bemoeilijkt het aanleggen van tijdelijke voet- en fietspaden of tijdelijke sportfaciliteiten. Terwijl die tijdelijke faciliteiten zo belangrijk zijn: eenmaal aangeleerd gedrag bij de nieuwe bewoners van het gebied (gebruik van de auto) laat zich later weer moeilijk omvormen naar fiets of te voet.

Kortom: er moet meer aandacht komen voor de transitiefase om vroegtijdig actieve modaliteiten (fiets en voet) op een goede manier aan te bieden. Participatie met lokale gebruikers is hierbij een cruciaal onderdeel, juist omdat er al gevestigde identiteiten en (beweeg)patronen zijn van de huidige (of verplaatste) gebruikers. Door vroegtijdig het gebied in te trekken, locals te spreken en behoeftes op te vragen, kan je tijdelijke ingrepen effectiever implementeren. Dit geldt zowel voor de locatie van het project, als voor de thematiek van het ontwerp.

Ontwikkelaars zouden daarnaast meer capaciteit en kennis kunnen inzetten om hun braakliggende terreinen – zeker wanneer bouwtrajecten vertraging oplopen – als experimentlocaties voor tijdelijke initiatieven in te zetten en daarmee vroegtijdig naam maken.

Stand van zaken

***

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Binckhorst in Den Haag

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- De Binckhorst: Ruwe parel in Den Haag; dit onderzoek is deels bekostigd uit het stimuleringsfonds creatieve industrie.
- Magazine LOPEN #2: Transformatie starten met plantenbakken en een pot verf

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- Movares: bewegen in transformatiegebieden

Ook interessant

- Tijdelijke maatregelen in de Superblocks in Barcelona.

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 27: Handreiking maken voor gemeenten, provincies, waterschappen en woningcorporaties met eisen en wensen rond lopen die zij in aanbestedingen, MobiliteitsProgramma's van Eisen (MPvE's) en gebiedskaders rond gebiedsontwikkeling kunnen meenemen.
- NML actie 28: Handreiking maken voor gemeenten over hoe zij aannemers en bouwers kunnen instrueren over het borgen van toegankelijke en veilige looproutes tijdens (weg) werkzaamheden.

Openbaar vervoer en lopen

Hoe integreer je het ov-netwerk en lopen en hoge kwaliteit voor de voetganger? Hoe kan de voetganger meer in de keten worden meegenomen: voor- en natransport?

Antwoord

In de verlenging van de City Deal is er nog het nodige werk te doen aan lopen in relatie tot het OV.

We weten dat lopen cruciaal is voor het openbaar vervoer. Wanneer OV-bedrijven, vervoersautoriteiten en gemeenten samenwerken aan kwalitatief goede, toegankelijke en aantrekkelijke routes is er een wereld te winnen. In ieder geval zijn deze vier punten van belang:

1. Zorgen voor bewustzijn bij gemeenten, provincies, vervoerregio's, Rijk en OV-sector dat kwalitatief goede looproutes substantieel bijdragen aan het OV-gebruik en aan de tevredenheid met het OV.
2. Op landelijk, provinciaal, regionaal en lokaal niveau zorgen voor een visie op het OV-netwerk, in samenhang met o.a. het voetgangersnetwerk.
3. Toepassen van de ontwerpaanbevelingen voor voetgangersnetwerken en looproutes uit de Ontwerpwijzer Voetganger van CROW. Belangrijk zijn de directheid, begaanbaarheid, leesbaarheid, veiligheid en aantrekkelijkheid van de routes.
4. Aanvullend specifieke aanbevelingen m.b.t. wegontwerp en verkeerslichtenregelingen bij oversteekpunten naar OV-haltes ontwikkelen en toepassen.

Nederlandse OV-bedrijven zijn zich steeds bewuster van de waarde van lopen naar OV als voor- en natransport en gebruiken dit bij campagnes.

De synergie die tussen lopen en OV bereikt kan worden is ruimschoots aangetoond. Een aantrekkelijke loopomgeving kan het bereik van het OV bijna verdrievoudigen, bleek in 2016 uit onderzoek van de Noorse professor Helge Hillnhütter. Uit zijn onderzoek bleek dat OV-gebruikers tot 70 procent langere afstanden lopen in voetgangersgebieden in vergelijking met een omgeving waarin de auto domineert. Alleen de aanwezigheid van voorzieningen als winkels langs de looproute kon het grote verschil niet verklaren, wist Hillnhüter.

De stedelijke omgeving heeft invloed op het lopen naar de halte, zoveel was duidelijk, maar hoe werkt dat precies?

Het onderzoek van Hillnhütter brengt drie belangrijke zaken aan het licht:

- Voetgangers reageren voornamelijk op prikkels binnen een straal van vier tot zes meter om hen heen. Daarom is lopen in 'autogebieden' saai en lijken afstanden er langer.
- Afwisseling is essentieel voor een aantrekkelijke loopomgeving. Lopen wordt leuker en de ervaren afstanden worden kleiner. Bomen, groen, een afwisselend loopoppervlak, straatmeubilair en architectuur bieden een vaak onbenut potentieel om eentonigheid te voorkomen.
- Egaal verharde voetpaden maken lopen comfortabel, maar appelleren niet aan de zintuigen van voetgangers. Technische infrastructuur alleen is onvoldoende om lopen aantrekkelijk te maken. Alleen als lopen plezierig wordt, zullen meer mensen vaker lopen en langere afstanden.

Volgens Hillnhütter helpt de manier waarop wij infrastructuur benaderen niet bij het creëren van aantrekkelijke looproutes. Zo wordt veiligheid vaak benaderd vanuit het perspectief van automobilisten, wat leidt tot onaantrekkelijke infrastructuur voor voetgangers. Bovendien zijn (de meeste) voetgangers relatief flexibel en wendbaar, vergeleken met verkeersdeelnemers met een vervoersmiddel en laten zich niet zomaar leiden. Sturende maatregelen als het plaatsen van hekken missen vaak hun beoogde doel, omdat er geen rekening wordt gehouden met het gedrag, de wensen en behoeften van een voetganger.

Stand van zaken

***

De beschikbare kennis rondom dit onderwerp en het bewustzijn neemt toe maar er is nog lange weg te gaan. Bijvoorbeeld:

- Nog niet alle gemeenten / regio's hebben een goede visie op het OV-netwerk.
- Gemeenten / regio's die dit wel hebben, missen vaak nog de samenhang met het voetgangersnetwerk.
- De ontwerpaanbevelingen worden soms nog niet, niet volledig of niet juist toegepast
- Er zijn nog geen aanvullende specifieke aanbevelingen voor de omgeving van OV-haltes.

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Het Loopkaartenkookboek van Track Landscapes bevat 'basiskaarten OV-bestemmingen' voor de gemeenten Nijmegen, Tilburg en Groningen.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #4: Lopen als onderdeel van de ov-reis: hoe maak je het aantrekkelijk?

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Het belang van een aantrekkelijke looproute naar de halte (op basis van onderzoek professor Helge Hillnhuter)
- CROW: Ontwerpwijzer voetgangers
- CROW: Handreiking voetgangersnetwerken

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 25: Integrerende aanpak openbaar vervoer en lopen ontwikkelen

Groen stedelijk voetgangersnetwerk

Hoe ziet een groen stedelijk voetgangersnetwerk eruit, en hoe kan synergie worden bereikt bij de aanleg van loopnetwerken en groene netwerken?

Antwoord

Een groen stedelijk voetgangersnetwerk – dat de stad intern verbindt, én de stad en het ommeland verbindt; voor 'gewoon' lopen én voor recreatieve wandelingen – is om meerdere redenen belangrijk. Bijvoorbeeld:

- Een groen stedelijk voetgangersnetwerk zorgt voor een gezonde, aantrekkelijke en duurzame stedelijke omgeving waar mensen graag lopen en verblijven.
- Lopen naar voorzieningen wordt aangenamer als dat via groene straten, singels, waterkanten, en/of stadsparken kan.
- Het maken van een ommetje vanuit huis is voor stadsbewoners veruit de belangrijkste reden om lopend op pad te gaan (zie Loopfeiten en de Wandelmonitor). Mentale en fysieke gezondheid zijn daarbij het meest voorkomende motief.

Lopen langs groen en water versterken het gezondheidseffect, zeker als dit ook paden zijn waar geen ander verkeer is toegestaan. Hoe meer keuze voor rustige voetpaden met veilige oversteken in de woonomgeving, hoe aantrekkelijker het is om een ommetje te maken.

Wandelnetwerken met verbindingen naar het buitengebied maken ook gebruik van groene netwerken.

Het groene stedelijke netwerk heeft een plek gekregen in de Ontwerpwijzer Voetganger. Belangrijke kenmerken van een groen stedelijk netwerk (niet uitputtend):

- Voldoende maaswijdte, ca. 300 - 500 meter
- Een hoge kwaliteit netwerk doorlopend door de hele stad, langs singels, waterkanten, sporen, parken. Groen vanaf de voordeur, groen in de straat is overal belangrijk maar het groene netwerk moet aan hogere eisen voldoen.

- Aantrekkelijke overgangen stad-land, grote barrières als snelwegen en sporen slechten.
- Onverharde paden kunnen onderdeel zijn van het groene netwerk – dat is zelfs wenselijk voor de belevingswaarde en om synergie met groen en biodiversiteit mogelijk te maken.

(Potentiële) groene netwerken volgen vaak andere structuren, zoals bijvoorbeeld rivier, singel of spoor. Idealiter zijn waterkanten publiek toegankelijk, zodat doorlopende routes langs dit soort structuren kunnen ontstaan. Bij nieuwe stadsontwikkeling zou dit een principe kunnen zijn.

Om groene netwerken in steden te realiseren wordt er gewerkt aan principes en de ontwikkeling van groennormen. De 3 – 30 – 300 regel van Cecil Konijnendijk biedt daarbij ook aanknopingspunten voor een aantrekkelijke loopinfrastructuur: als er vanuit elke woning 3 bomen te zien zijn, 30% van een wijk in de schaduw van een boom valt en een verkoelend park op maximaal 300 meter afstand ligt draagt zeker ook bij aan loopkwaliteit. We willen aan deze norm ook '3.000' toevoegen: het principe dat iedereen binnen 5 minuten lopen van de voordeur een aaneengesloten groen looprondje van minstens 3.000 meter ter beschikking heeft.

Meer en waardevoller groen (en blauw) in en om de stad is noodzakelijk vanuit ecologisch- en klimaatperspectief, en op die ontwikkeling haken we vanuit het thema lopen aan. Denk bijvoorbeeld aan het gegeven dat mens, plant en dier gebaat zijn bij doorlopende routes. Samenwerking tussen partijen die die verschillende belangen vertegenwoordigen is nog zeker geen vanzelfsprekendheid, en soms zijn er ook belangentegenstellingen.

Stand van zaken

***

We weten vrij goed hoe dit netwerk eruit moet zien. De vraag hoe synergie te bereiken is nog maar beperkt beantwoord.

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- In de herinrichting van de stationsomgeving Zwolle zijn vergroening en klimaatmaatregelen hand in hand gegaan met het realiseren van een prettig verblijfsgebied en een verbeterde looproute naar het centrum. Binnenkort wordt hier bovendien de passerelle opgeleverd: een voetgangersbrug over het spoor die groen is ingericht als verblijfsgebied en functioneert als nieuwe verbinding naar nieuwe woonlocaties en de IJssel.
- In Leeuwarden kleurde het project Bosk de binnenstad 100 dagen lang groen. Tussen 7 mei en 14 augustus 2022 wandelden meer dan 1000 bomen door de stad. Dit 'wandelende' bos werd in beweging gebracht door honderden deelnemers en heeft de bomen – en daarmee de natuur – een stem gegeven. Met een Bo(o)mvol programma van exposities, tentoonstellingen, optredens en bijeenkomsten, publicaties in verschillende on- en offline magazines, kranten, dagbladen, aandacht voor het thema op TV, de radio, in raadsvergaderingen en zelfs een rechtszaak voor de rechten van de natuur heeft Bosk de aandacht gevestigd op de noodzaak om anders naar de relatie tussen mens en natuur te kijken.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #1 Groen in de stad.
- Magazine LOPEN #3: In gesprek met Harry Boeschoten en Caroline Porsius van Staatsbosbeheer.
- Magazine LOPEN #4: Twistgesprek: Wat is belangrijker: groen of vrije doorloopruimte?

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- Wandelnet en Rebel: Ontwerpprincipe Passend, Levendig, Aaneengesloten Netwerk voor voetgangers (PLAN)
- BZK: Handreiking Groen in en om de Stad

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 8: Borgen en (door)ontwikkelen van de kwaliteit en bekendheid van recreatieve wandelnetwerken, zowel regionaal als landelijk.
- NML actie 29: Overzicht maken van showcases van groene routes (ontwerp + proces).
- In de verlenging van de City Deal kan het interessant zijn om meer inzicht te verkrijgen in de nabijheid van groen in relatie tot loopruimte, en om de toegankelijkheid van agrarisch cultuurlandschap in de nabijheid van steden voor een ommetje/wandeling te verbeteren.

Basisniveau openbare ruimte en voetgangersveiligheid

Wat is het basisniveau van de openbare ruimte voor een voetganger en de voetgangersveiligheid c.q. verkeersveiligheid?

Antwoord

Het basisniveau van de openbare ruimte voor de voetganger staat omschreven in de Ontwerpwijzer Voetganger van CROW.

Wat betreft voetgangersveiligheid: in de vakwereld is er nog volop debat over de voetganger en verkeersveiligheid. De toegankelijkheid van shared space blijft een lastig vraagstuk. Wel zijn recent Ontwerprichtlijnen GOW 30 gepubliceerd, over de verlaging van de snelheid op gebiedsontsluitingswegen van 50 km/h naar 30 km/h. Daarnaast staat in het Nationaal Masterplan Lopen als gewenst toekomstbeeld dat de normsnelheid voor gemotoriseerd verkeer in de bebouwde kom in straten zonder voetpaden 15 km/ uur is. Dat kan soms – bijvoorbeeld op plekken waar kinderen spelen – nog te snel zijn. In de superblocks in Barcelona is 10 km/h de norm.

Er vindt onderzoek plaats naar het veiliger maken van zebra's en oversteekplekken, bijvoorbeeld met de zogeheten "gevleugelde zebrapaden".

Stand van zaken

***

We weten veel over het benodigde basisniveau van de openbare ruimte, er zijn nog veel vragen over verkeersveiligheid.

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Onder andere Amsterdam, Rotterdam en Groningen zetten op een groot aantal wegen de limiet om van 50 km/u naar 30 km/u.

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Afwegingskader 30 km/uur
- CROW: Ontwerpwijzer voetgangers
- CROW: Handreiking Gebiedsontsluitingsweg 30 km/uur
- SPV (CROW en SWOV): Factsheet voetgangers en verkeersveiligheid.

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 1: Registratie van zowel verkeersongevallen als valongevallen met voetgangers verbreden en verbeteren, en meer inzicht verkrijgen in voetgangersveiligheid.
- NML actie 24: Kennis ontwikkelen en verspreiden over veilig en snel oversteken

Lopen en andere ruimteclaims

Wat betekent de ruimteclaim voor lopen ten opzichte van andere ruimteclaims?

Antwoord

De noodzakelijke en wenselijke ruimte voor de voetganger is de afgelopen jaren helder gedefinieerd. Steden als Rotterdam en Amsterdam hebben een Ontwerpwijzer en een Beleidskader met maatvoeringen vastgesteld. Groningen heeft in de Ontwerpleidraad 'Nieuwe Ruimte' een principiële keuze gemaakt door mobiliteit niet als het vertrekpunt te nemen bij ruimteverdeling, maar als een van de tien dimensies die afgewogen moet worden. De CROW ontwerpwijzer Voetganger geeft houvast aan alle gemeenten. CROW hanteert een breedte van 2 meter als vertrekpunt voor de vrije doorloopruimte, maar liefst meer. Het minimum is erop gebaseerd dat twee mensen naast elkaar kunnen lopen, of dat een voetganger een tegenligger kan passeren op de stoep.

De ruimteclaim van lopen gaat verder dan alleen een minimale stoepbreedte. Het gaat om de zoektocht naar onderliggende en leidende principes voor inrichting. Het is een combinatie van loopruimte op basisniveau van deur tot deur, doordachte voetgangersnetwerken (basis, hoofdnetwerk en het groene netwerk) inclusief oversteekmogelijkheden, voldoende fijnmazigheid en verblijfsruimte. En niet elk gebied is hetzelfde: veel gemeenten maken al werk van ontwerpprincipes per gebiedstypologie.

Ten opzichte van andere modaliteiten neemt de voetganger relatief weinig ruimte in, maar om lopen goed te faciliteren vraagt dit wel meer ruimte dan nu gebruikelijk is. Met de richtlijnen in de hand zal de afweging tussen modaliteiten op gelijkwaardiger niveau gemaakt worden en is er meer noodzaak om rekening te houden met de voetganger.

Als voetgangers de ruimte moeten delen met andere modaliteiten zoals op woonerven, pleinen, in rustige straten of op fietspaden, dan heeft dit gevolgen voor de maximumsnelheid.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- De gemeente Rotterdam heeft de Rotterdamse Ontwerpwijzer Voetganger ontwikkeld.
- Het Beleidskader Voetganger in Amsterdam heeft een nieuwe minimale breedte-maat voor vrije doorloopruimte vastgesteld, bijvoorbeeld bij vergunningverlening voor terrassen. Deze richtlijn geldt voor nieuwe situaties en herinrichtingen toegepast.
- Groningen heeft de Ontwerpleidraad Leefkwaliteit Openbare Ruimte waarin leefkwaliteit centraal staat. De voetganger krijgt in het ontwerp een belangrijke rol.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #4: Wat zou u doen? Balanceren tussen belangen.
- Magazine LOPEN #3: Nieuwe norm maakt ruimte voor de voetganger in Amsterdam. De ambitie om ruimte te maken voor de voetganger leidt tot stevige discussies onder meer over terrassen.

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Ontwerpwijzer voetgangers.
- CROW: Herverdeling openbare ruimte ten gunste van fiets en voetganger.
- CROW: Herverdeling openbare ruimte ten gunste van fiets en voetganger, lessen uit de Coronaperiode
- CROW: talloze andere publicaties over dit onderwerp. Zie de website.

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 30: Best practices delen over hoe ruimte voor de voetganger is gecreëerd in een traject met conflicterende ruimteclaims

Prioritering bij ruimteverdeling

Hoe verdeel je de ruimte? Hoe prioriteer je?

Antwoord

Ruimte is schaars, dus elk ruimtelijk vraagstuk is ook een verdelingsvraagstuk. Het definiëren en vaststellen van de ruimteclaim voor lopen leidt tot interne beleidsdiscussies en stevig publiek debat. Het is wennen dat “de voetganger” zich roert. Hoe bepaal je wat prioriteit krijgt?

Naast de ruimte voor de voetganger vragen ook de modaliteiten fiets, OV en auto om ruimte. Fietsen worden sneller, auto’s worden gemiddeld steeds groter.

Een veelgebruikt concept om de prioriteit tussen modaliteiten aan te geven is STOMP: Stappen, Trappen, OV, Mobility as a Service en Privé-auto. De afgelopen jaren is er veel ervaring opgedaan met STOMP en zijn er uitwerkingen gemaakt voor specifieke situaties, zoals bepaalde typen woongebieden. Voor wat betreft STOMP zit de uitdaging hem in de implementatie van het principe en het goed faciliteren van de politieke afweging zodat degenen die die afweging maken (ambtenaren en bestuur) voldoende kennis hebben en de consequenties van keuzes kennen. Daarvoor is het van belang dat er verkeersmodellen worden ontwikkeld waarin voetgangers, fietsen en OV zijn meegenomen.

Andere benaderingen met een vergelijkbare achtergrond zijn Omgekeerd ontwerpen (te beginnen vanaf de gevel en niet vanuit de rijbaan) en de Piramide van mobiliteit.

Ook andere beleidsdomeinen vragen ruimte. Denk aan klimaatadaptatie en groen. Bankjes langs de gevel en plantenbakken maken trottoirs gezelliger maar nemen ook ruimte in.

Het prioriteren is simpel, maar niet makkelijk, gelet op de historie waarin het faciliteren van autorijden en parkeren lange tijd het vertrekpunt in ontwerpen is geweest. Prioriteren begint dan ook met een doorleefde visie op de leefomgeving. Het maakt veel uit of er in de basis consensus is. Voorafgaand aan de verdeling van ruimte tussen modaliteiten, gaat een bredere afweging: hoeveel ruimte is ervoor groen, verblijven, spelen,

klimaatadaptatie, etc. Vervolgens is het van belang voetgangersnetwerken vast te stellen gelijktijdig met de andere verkeersnetwerken. Doe je dat niet, dan creëer je onbedoeld en zonder afweging allerlei barrières voor de voetganger, bijvoorbeeld in de vorm van drukkere wegen en banen voor Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV). Terwijl omlopen juist voor de voetganger het meest problematisch is.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- De prijswinnende Ontwerpleidraad Leefkwaliteit Openbare Ruimte van gemeente Groningen heeft mobiliteit geherpositioneerd als 1 van de 10 ruimteclaims die onderling afgewogen moeten worden, in plaats van als maatgevend ruimteclaim.
- De Omgevingsvisie Amersfoort 2030-2040 heeft zogenoemde *levensaders* voor lopen en fietsen op de kaart gezet en agendeert 16 ontbrekende schakels in het loopnetwerk.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #1: Voetgangers en fietsers: partners of concurrenten?
- Magazine LOPEN #2: Draagt Shared Space bij aan een wandelvriendelijke omgeving?
- Magazine LOPEN #4: Lopen vraagt om bestuurlijke moed.
- Magazine LOPEN #4: Wat zou u doen? Balanceren tussen belangen.
- Magazine LOPEN #4: STOMP staat steeds beter op het netvlies.
- CROW: Toepassen STOMP, Mobiliteit in duurzame gebiedsontwikkeling

Ook interessant

- Tijdens een van de City Deal dagen hebben we gesproken over het belang van het opnemen van een voetgangersnetwerk in het multimodale netwerkkader. Een instrument waar een aantal gemeenten meewerken. Zie bijvoorbeeld: https://www.multimodalenetwerkkaders.nl/ Het voetgangersnetwerk is hier zelden in opgenomen.

Ontwerpkennis

Welke kennis is nodig om te ontwerpen aan de ideale stad voor de mens te voet?

Antwoord

De City Deal heeft onderzoek laten doen naar lopen in het hoger onderwijs en heeft in de vorm van een survey opgehaald wat professionals nodig achten aan kennis. De verkenning liet zien dat het thema lopen niet of nauwelijks aan bod komt in de onderwijsprogramma's op hogescholen en universiteiten: er is geen loop-curriculum voor ontwerpers, verkeerskundigen of ruimtelijke planners. Er is wat relevante kennisoverdracht binnen de opleidingen, maar deze is afhankelijk van de passie en interesse van de docenten.

We streven ernaar dat huidige én toekomstige professionals over de juiste kennis beschikken over lopen en voetgangersinfrastructuur. De benodigde kennis is breed, breder dan bij andere modaliteiten omdat de mens te voet meer is dan een modaliteit of verplaatsingswijze.

Het kan gaan van de historische context van hoe steden en hun verkeerssysteem zich hebben ontwikkeld, tot het effect van de verschillende modaliteiten op de brede welvaart, van kennis over mogelijkheden en beperkingen van doelgroepen tot gewenste stroefheid van straatverharding.

Uit het onderzoek blijkt dat het werkveld een brede en grote kennisbehoefte heeft en op onderdelen een kennislacune ervaart:

- Brede insteek van de voetganger (meer dan manier van verplaatsen)
- Kennis van voetgangersbehoeften en gedrag
- Analysevaardigheden, methodes en tools
- Kennis van voetgangersstromen
- Kennis van voetgangersgerichte ontwerpmethodieken en hun toepasbaarheid
- Kennis van consistente beleidsontwikkeling (van verschillende terreinen)
- Relatie stedenbouw en wandelende mens

Verschillende NML-werkgroepen gaan aan de slag met het vervolg.

Stand van zaken

***

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Webpagina Ruimte voor Lopen over Lopen in het Hoger Onderwijs.
- Magazine LOPEN #3: Opleiden van studenten belangrijke sleutel voor loopvriendelijke steden.
- Eindrapportage Verkenning Lopen in het Hoger Onderwijs

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

We zetten er op in dat lopen en de voetganger worden opgenomen in het curriculum van opleidingen in het hoger onderwijs. En we ontwikkelen pakketten voor na- en bijscholing. Het werk wordt voortgezet in de volgende drie acties:

- NML actie 9: Lopen volwaardig onderdeel maken van relevante opleidingen in het hoger onderwijs.
- NML actie 10: Geaccrediteerd bijscholingstraject over lopen ontwikkelen voor professionals die al actief zijn in het werkveld.
- NML actie 11: Kennis over lopen opnemen in beroepscompetentieprofielen van zorgverleners, ontwerpers, woningcorporaties, gebiedsontwikkelaars, recreatie-kundigen, etc.

Cijfers en data

Welke cijfers en data zijn nodig, zoals voetgangersstromen en aantallen?

Antwoord

Het voetgangersdomein moet goed aan tafel zitten bij beleidskeuzes die (direct of indirect) betrekking hebben op de voetganger en inzichtelijk hebben hoe de voetganger als volwaardige modaliteit kan worden meegenomen in het mobiliteitssysteem zodat kan worden gezorgd voor voetgangersvriendelijke infrastructuur.

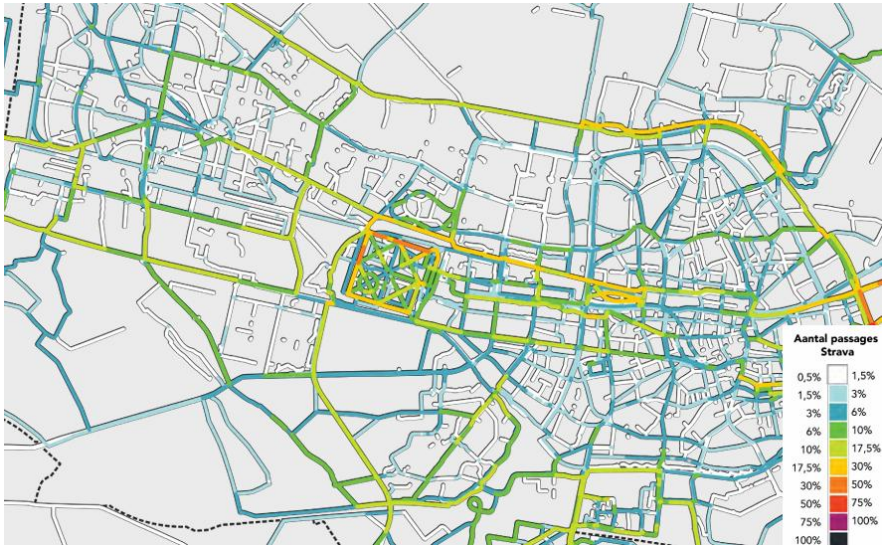

Data over voetgangers en een voetgangersmodel moet in ieder geval inzicht leveren in/bij:

- De positie van de voetganger/passanten in het totale mobiliteitssysteem: waar bieden we ruimte voor de voetganger/passanten? Denk hierbij ook aan STOMP.
- (Her)inrichtingsvraagstukken van straten en gebieden.
- Missing links identificeren en het effectueren van nieuwe schakels in het netwerk.
- Voetgangersnetwerken definiëren en prioriteren.
- Effecten van vergroening of vermindering van winkel-leegstand inzichtelijk maken.
- Veranderingen in loopstromen in de tijd monitoren, bijvoorbeeld als gevolg van gewijzigd koopgedrag van winkelend publiek, de opening van nieuwe (winkel)publiekstrekkers of het verleggen van OV-haltes met aantrekkelijke en veilige looproutes van/naar de binnenstad.
- Wat een looproute aantrekkelijk maakt.
- Hoe we meer mensen aan het lopen krijgen.
- Het formuleren en uitvoeren van loopvriendelijk beleid.
- Het ontwerpen van loopvriendelijke openbare ruimte.

Data die daarvoor nodig zijn, zijn onder meer:

- Aantallen: Hoe lang lopen mensen (afstand maar vooral ook tijd)? Hoeveel mensen lopen er wel en niet? Wie zijn dat, en

waarom lopen ze wel of juist niet? Waar lopen mensen en waar niet? Etc.

- Veiligheid: Hoeveel ongevallen gebeuren er met voetgangers, zowel verkeersongevallen (ongevallen waar ook een voertuig bij betrokken is) als valongevallen? De registratie van ongevallen met voetgangers moet verbeterd worden. Ook de enkelzijdige voetgangersongevallen die geen onderdeel van de ongevallencijfers moeten worden betrokken bij het verkeersveiligheidsbeleid.
- Toegankelijkheid: Kunnen mensen lopen dagelijkse voorzieningen bereiken, zoals onderwijs, zorg, werk, dagelijkse boodschappen, openbaar vervoer en recreatie? Etc.
- Comfort: Hoe is de kwaliteit van de voetgangersinfrastructuur? Zijn er rustmogelijkheden? Etc.
- Beleving: Hoe beleven mensen lopen en de ruimte die zij daarvoor hebben? Etc.

Daarbij is het natuurlijk van belang dat cijfers die worden verzameld vergelijkbaar zijn. Gaat het om kilometers of tijd? Gaat het om volledig lopend gemaakte verplaatsingen, of ook om de stukjes die mensen lopen naar andere modaliteiten? Gaat het alleen over volwassenen, of ook over kinderen? Zijn de gegevens op specifieke dagen van de week verzameld, of alleen in een bepaald seizoen? Etc.

Het is van belang te beseffen dat data altijd met verstand gebruikt en geïnterpreteerd moeten worden. Als mensen ergens niet lopen zegt dat niet dat ze er niet willen lopen. Vaak is ruimtelijk-functioneel onderzoek nodig om logische routes te bepalen.

Kan er op landelijk niveau een datatool ontwikkeld worden?

Antwoord

Voor de auto, en in mindere mate het OV en de fiets, is veel informatie beschikbaar over intensiteiten, voorkeuren en effecten van interventies. Middels MKBA's worden afwegingen gemaakt om het nut en de noodzaak van nieuwe of aan te passen infrastructuur en interventies te kwantificeren. Voor de voetganger is dit er nog niet of nauwelijks. Op het Nationaal Voetgangerscongres 2023 was voor het eerst een deelsessie over 'voetgangersdata en -modellen'. Langzamerhand zijn steeds meer tools en modellen ontstaan – zie hieronder meer informatie. Maar van grootschalig onderzoek en toepassing is echter nog geen sprake.

Een aantal partijen binnen de City Deal Ruimte voor Lopen wil er graag aan werken dat de benodigde data en breed gedragen tools beschikbaar gaan komen. Om dat te kunnen realiseren, zoeken we de samenwerking met partners die hieraan willen en kunnen bijdragen. Door krachten te bundelen, bijvoorbeeld middels een consortium van meerdere bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke partijen en overheden (quadriple helix) kunnen we snelheid maken en kennis delen. Een dergelijk samenwerkingsverband is in staat om een breed gedragen en inhoudelijk goed onderbouwd nationaal model voor voetgangers te ontwikkelen.

In de City Deal is een eerste onderzoeksvoorstel gemaakt. In het NML is een vervolgactie gedefinieerd.

Stand van zaken

**

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Loopkaartenkookboek

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Witteveen en Bos: loopmonitor
- LOPEN magazine #1: eRoutes geeft inzicht in wandeldata voor City Deal
- LOPEN magazine #2: Met de Goede Publieke Ruimte Analyse werken aan een loopvriendelijke stad
- IenW: Looptool

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- Movares 15 minutenstad - Movares Smart Urban Engineering
- Artikel van Gebiedsontwikkeling.nu Waarom data in de publieke ruimte een nutsvoorziening moet zijn
- Goudappel Nederlands Loopstromenmodel: inzicht in en beïnvloeden van voetgangersstromen | Goudappel

Ook interessant

- Track Landscapes: Strava Metro (hard)loopdata
- Human Kind: Goede Publieke Ruimte Analyse

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML Actie 2a: Wegwijzer beschikbare data, methodieken en modellen

2.1 Inzichten over samen oplopen

Kosten en baten

Wat zijn de kosten en baten van voetgangersbeleid? Welke voordelen heeft een goed voetgangersbeleid?

Antwoord

De baten van lopen zijn aan het begin van de City Deal op een rij gezet door een werkgroep en handzaam op de website gezet onder het kopje “Met lopen kom je verder”. De baten van lopen zijn legio. Lopen heeft preventieve en curatieve gezondheidseffecten, zowel fysiek als mentaal; er is een sterk verband tussen een loopvriendelijke omgeving en de hoeveelheid lichamelijke activiteit; op de plek van een bewegende auto (met veiligheidszones) passen 70 voetgangers en onder meer op die reden helpt voetgangersvriendelijk ontwerpen om een verdichte stad groen duurzaam en leefbaar te houden; en voetgangers maken de openbare ruimte levendig en veilig.

Om de baten beter te kunnen kwantificeren en meer te weten te komen over de kosten-baten ratio is vanuit het Platform Ruimte voor Lopen in 2024 een actualisatie gemaakt van eerder onderzoek, naar de verkenning van effecten van investeren in lopen. Conclusies blijven overeind en zijn soms beter onderbouwd:

Investeren in lopen levert zeer diverse en aantoonbare baten op. Baten hebben te maken met bereikbaarheid, maar ook met gezondheid, milieu,

De baten van lopen (bron: NML)

veiligheid, sociale aspecten en economie. Voor al deze thema’s geldt dat meer lopen aantoonbare baten oplevert, met uitzondering van reistijd.

Voor alle type baten is wel enige informatie te vinden over wat het waard is als er meer gelopen wordt. Meer lopen kan een waarde hebben voor individuen, bedrijven, een gemeente of de maatschappij als geheel. De beschikbare kennis is echter niet altijd even uitgebreid of bruikbaar. Elk thema kent zijn eigen kennishiaten.

Vooral kennis over de effecten van ingrepen op het aantal voetgangers is schaars.

Wat opvalt in de recente literatuur over lopen, wandelen en voetgangers is dat er vooral in het buitenland aandacht besteed is aan het belang van lopen. Daarbij gaat het dan zowel om het gezondheidsbelang voor individuen als om het belang van de leefbaarheid van steden. Nederlands

onderzoek richtte zich vooral op lopen tijdens COVID-19 en hoe ingespeeld kan worden op motieven om te (blijven) lopen.

Stand van zaken

***

Alhoewel er veel informatie is over de baten van lopen en deze kennis gebruikt kan worden om investeren in lopen te onderbouwen, zouden we veel meer willen weten over de effecten van specifieke maatregelen op toename van lopen in de Nederlandse context.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #1: Met lopen kom je verder
- Magazine LOPEN #4: Een beetje bewegen levert al gezondheidswinst op.

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Publicatie Baten van investeren in lopen (opgesteld door Decisio en Molster)
- CROW: Verkenning baten loopvriendelijke gebiedsontwikkeling

Ook interessant

- Alles over Sport: De Waarde van Wandelen.
- WHO: Health Economic Assessment Tool (HEAT) for walking and cycling

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

Een gemis op het gebied van kosten en baten is informatie ten aanzien van effectmetingen bij uitvoeringsprojecten en met name Nederlandse casuïstiek. Daarom werken we in het NML aan:

- NML actie 2c: Inzicht in baten en kosten van investeringen in lopen vergroten en instrument ontwikkelen om baten en kosten van investeringen in lopen inzichtelijk te maken.

Loopbeleid

Hoe maak je loopbeleid? Hoe zorg je dat lopen een vast onderdeel is van het mobiliteitsbeleid, en dat voetgangers bij alle beleidsterreinen worden genoemd? Hoe veranker je de ambitie ruimte voor lopen in de gemeentelijke begroting?

Antwoord

Lopen moet integraal onderdeel worden van mobiliteitsbeleid om te voorkomen dat de voetganger letterlijk op de restruimte is aangewezen, looproutes onlogisch en onaantrekkelijk worden of voetpaden helemaal ontbreken.

Om alle kennis en voorbeelden over het maken van loopbeleid te bundelen hebben we samen met het Platform Ruimte voor Lopen de Toolbox Loopbeleid ontwikkeld. Voor een omschrijving van deze toolbox, zie hoofdstuk 3.2. Een aantal (niet uitputtende) aanbevelingen voor de inhoud van loopbeleid:

- Behandel de voetganger gelijkwaardig aan fiets, OV en auto.
- Zet lopen letterlijk op de kaart met stedelijke voetgangersnetwerken en geef het een plek in de legenda.
- Stel een ambitie over het aandeel lopen in de modal split.
- Geef aandacht aan de plekken waar de hoofdnetwerken elkaar kruisen.

Een aantal (niet uitputtende) aanbevelingen voor het proces om te komen tot loopbeleid:

- De voetganger verdient een plek in al het beleid. Denk bijvoorbeeld aan omgevingsvisie en / of een omgevingsplan. Maar ook beleid van een domein dat raakt aan lopen, zoals gezondheid, groen, openbare ruimte, ouderen, gezonde jeugd, armoede, inclusie, etc. Het liefst kom je in zo'n traject zo snel mogelijk aan tafel om de koppeling tussen lopen en het betreffende domein te leggen, hou in de gaten wat er speelt bij deze beleidsterreinen. Zelf opstarten kan natuurlijk ook, koppel dit liefst aan een actuele urgentie ontwikkeling. Organiseer bijvoorbeeld een wandelexcursie met alle disciplines voor een wijkplan of omgevingsvisie.

- Zwaai met voorbeelden van loopbeleid uit andere steden of nodig de koplopers uit om erover te vertellen.
- Wacht niet met het uitrollen van loopprojecten tot je beleid hebt, maar werk tegelijkertijd aan concrete actie en beleidsontwikkeling. Dus pak alvast drie knelpunten aan, realiseer een groen ommetje, of zet lopen in het programma van eisen van een nieuwe gebiedsontwikkeling.
- Zoek binnen de gemeentelijke begroting naar koppelingen met andere beleidsdomeinen om bekostiging rond te krijgen. Denk aan openbare ruimte, gezondheid, recreatie, sport en bewegen of gebiedsontwikkelingen. En kijk ook naar de provinciale of Rijksbegroting, bijvoorbeeld naar de 7 miljard voor actieve mobiliteit (niet alleen de fiets) in woningbouwontwikkeling.

Stand van zaken

****

Veel voortgang op dit onderdeel. We hebben met name nog een slag te slaan hoe loopbeleid te bekostigen.

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Rotterdam loopt 2025
- Tilburg loopt!
- Beleidsprogramma Voetganger Leiden
- Beleidskader Ruimte voor Voetganger Amsterdam
- Uitvoeringsprogramma Doorwaardbare Stad en Uitvoeringsprogramma Lopen, Fietsen en Verkeersveiligheid van gemeente Groningen

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Toolbox loopbeleid
- Magazine LOPEN #1: Steeds meer overheden ontwikkelen voetgangersbeleid
- LOPEN Magazine #2: Rotterdam zet de voetganger boven aan de verkeerspiramide
- LOPEN Magazine #2: De voetganger in de gemeentelijke coalitieakkoorden 2022-2026

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Ontwerpwijzer voetgangers (2023, vervangt Lopen loont)

Ook interessant

- London Walking Action Plan
- Oostenrijks Masterplan Gehen 2030
- Strategy for Get Ireland Walking 2023 - 2027

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 15: Overheden (gemeenten, waterschappen, regio's, provincies, Rijk) stimuleren om loopbeleid te maken en waar nodig wet- en regelgeving aan te passen t.b.v. de voetganger.

Rollen in de gemeentelijke organisatie

Welke nieuwe rollen ontstaan in de gemeentelijke organisatie? Is dat de mobiliteitsadviseur lopen, de loopplanoloog, de stadsergonoom, loopcoördinator, programma coördinator lopen?

Antwoord

Loopbeleid maken en uitvoeren lukt alleen als dat specifiek in taken en rollen verankerd is. Toen we startten met de City Deal, zagen we een diversiteit aan rollen, zoals de mobiliteitsadviseur lopen, de loopplanoloog, de stadsergonoom, loopcoördinator, programma coördinator lopen. Deze rollen hebben allemaal bestaansrecht. In de gemeentelijke organisaties is gedurende de looptijd van de City Deal de diversiteit aan rollen alleen maar toegenomen. 'Loopfunctionarissen' komen in allerlei afdelingen, teams en thema's voor. Hieronder volgt een (niet uitputtend) overzicht.

Integrale coördinator loopbeleid of voetgangersaanpak

Deze rol is gericht op het coördineren van alle aspecten van voetgangersbeleid binnen een gemeentelijke organisatie. De taken van de integrale coördinator kunnen bijvoorbeeld zijn:

- Samenbrengen van verschillende belanghebbenden.
- Ontwikkelen van beleidslijnen.
- Een programmamanagement-rol hebben voor een actieprogramma.
- Zorgdragen voor het monitoren van de uitvoering van voetgangersgerelateerde initiatieven.
- Campagnes initiëren.

Deze rol weerspiegelt de groeiende erkenning van het belang van voetgangers voor de gemeentelijke organisatie. Integrale coördinatoren helpen gemeenten om steden te creëren die vriendelijk zijn voor voetgangers en wandelaars. Voor zover bekend zijn er slechts twee gemeenten met een fulltime medewerker die deze rol vervult: Programma coördinator van Rotterdam Loopt! en de coördinator voetgangersaanpak in Utrecht.

Loopfunctionaris vanuit het thema Mobiliteit

In de meeste gevallen krijgt het beleidsthema ‘voetganger’ een plek bij de afdeling of het team Mobiliteit. Het loopbeleid kan integraal onderdeel zijn van het takenpakket van de beleidsadviseur mobiliteit, of specifieker benoemd, de beleidsadviseur lopen en verkeersveiligheid of lopen en toegankelijkheid. Vaak wordt de combinatie met fietsen gemaakt. Denk aan de beleidsmedewerker lopen en fietsen of de thematrekker actieve mobiliteit. In de City Deal participeren verder een strategisch adviseur bereikbaarheid, en een beleidsmedewerker mobiliteit en energie.

Voorbeelden van loop-producten uit de mobiliteitshoek zijn Mobiliteitsvisies en -strategieën gericht op de voetganger (Leeuwarden),

mobiliteitsplannen en voetgangersnetwerkkaarten (Tilburg) en beleidskaders voetganger (zoals Amsterdam).

Netwerkkaarten kunnen ook gemaakt worden vanuit Ruimte of stedenbouw. Vanuit Mobiliteit kan ook gewerkt worden aan het aanleggen en onderhouden van voetgangersinfrastructuur, het vergroten van verkeersveiligheid voor de voetganger en flankerend beleid dat meer ruimte voor lopen creëert, bijv. het verlagen van de maximumsnelheid van 50->30 en autoparkeernormen aanpassen.

Loopfunctionaris vanuit de thema’s duurzaamheid en klimaat

Vanuit de invalshoek Duurzaamheid en klimaat wordt werk gemaakt van het promoten van lopen als een duurzame vorm van mobiliteit en het aanmoedigen van lopen als een gezonde en duurzame vorm van transport. Soms maakt dit ook onderdeel uit van mobiliteit, zoals een beleidsmedewerker mobiliteit en energie.

Loopfunctionaris vanuit het thema ruimte

Planologen, ruimtestrategen en stedenbouwkundigen met een focus op lopen zijn van belang om ervoor te zorgen dat voetgangers een centrale rol spelen in de stadsplanning. De ruimtelijke ordening is een belangrijke voorspeller van de loopcultuur. Onderdeel van deze rol is het concreet maken van principes als nabijheid, fijnmazigheid en aantrekkelijke stad op ooghoogte. Ook concepten als de 15 minutenstad en superblocks en het integreren van looproutes in stadsplanning horen hierbij.

Producten vanuit het thema Ruimte kunnen zijn Omgevingsvisies waarin loopnetwerken verankerd zijn en barrières geagendeerd worden (zie

bijvoorbeeld Amersfoort), een Ruimtelijke Strategie (Utrecht), Ontwerpleidraad openbare ruimte (Groningen), Ontwerpleidraad Voetganger (Rotterdam) en lopen verankerd in een standaard Programma van Eisen voor gebiedsontwikkeling.

Binnen de City Deal waren twee stedenbouwkundig adviseurs en een adviseur ruimtelijke ontwikkeling en recreatie actief.

Andere thema's

Naast de hiervoor genoemde thema's kan lopen ook (deels) belegd worden bij de volgende afdelingen:

- Groen, recreatie en sport. Het kunstproject BOSK in Leeuwarden mag hier niet onvermeld blijven, als voorbeeld van hoe een visie beleefbaar gemaakt kan worden en het gesprek met burgers gevoerd kan worden.
- Invalshoek Economie en binnenstad.
- Gezondheid en sociaal domein.
- Vergunningverlening en handhaving.
- Beheer.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Magazine LOPEN #2: Lopen krijgt een plek in de gemeentelijke organisatie

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

Verschillende NML-acties onder "Eigenaarschap vergroten en samenwerking rond lopen verbreden en versterken" en "Strategie en beleid ontwikkelen dat lopen bevordert".

Agenderingen en lobby

Hoe organiseer je een effectieve lobby, draagvlak en bewustwording, zowel ambtelijk en bestuurlijk? Hoe krijg je collega's, management en bestuur enthousiast om mee te werken?

Antwoord

Lopen is een relatief nieuw beleidsonderwerp. Hoewel de baten van lopen legio zijn, merken we dat het overtuigingskracht en creativiteit vergt om ook buiten de 'voetgangersbubbel' mensen enthousiast te krijgen en de boodschap over te brengen. Veel bestuurders en ambtenaren vinden lopen wel belangrijk, maar zien geen probleem of vinden andere thema's urgenter.

Een aantal manieren (niet uitputtend) kunnen helpen om de urgentie te laten zien en ambtenaren en bestuurders aan te zetten tot voetgangers-denken:

- Toon de maatschappelijke meerwaarde van lopen. Bij grootschalige ontwikkelingen is wellicht een MKBA nuttig, op andere momenten heb je misschien juist meer aan verhalen uit de stad over de waarde van lopen.
- Laat aan collega's zien waar het is misgegaan door afwezigheid van loopbeleid. Bijvoorbeeld recente gebiedsplannen waar de voetganger niet is meegenomen waardoor voetpaden restruimte zijn geworden en aansluiting met de omgeving mist.

- Laat zien hoe groot het aandeel lopen is (vaak meer dan gedacht), en hoe groot de groep is die een probleem heeft met de huidige situatie: gemiddeld in Nederland zo'n 30%.
- Breng in kaart waar ongelukken met voetgangers gebeuren, en waar de "woestijnen" zijn in de stad waar niemand wil lopen.
- Laat zien welk aandeel van de bevolking de beweegnorm niet haalt, en hoe buiten spelen door kinderen afneemt.
- Laat de plekken zien waar juist wel veel gelopen wordt, en waarom.

- Laat beeldbepalende projecten van elders zien die kunnen inspireren, zoals de opvallende nieuwe voetgangersbrug uit Zwolle, het wandelrondje Singelpark in Leiden, of een tijdelijke afsluiting van een ringweg (Amersfoort).
- Stimuleer professionals om zelf meer te lopen van, naar en tijdens het werk. Zo ervaren ze de waarde van lopen aan den lijve.
- Breng in kaart wat er al gebeurt op het gebied van lopen, zowel concrete acties en maatregelen als 'haakjes' in beleid.
- Probeer ook bij andere domeinen een gevoel van eigenaarschap of minstens urgentie te kweken. Niet alleen op werkvloerniveau, maar ook op directeurenniveau.
- Wijs wanneer er subsidies, fondsen of andere budgetten beschikbaar komen waar relevant ook op de mogelijkheid om deze gelden aan te wenden voor investeringen ten behoeve van de voetganger.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Veel City Deal-gemeenten hebben lopen een structurele plek in hun organisatie gegeven. Nijmegen, Groningen en Rotterdam vertellen in magazine LOPEN #2 hoe ze dat hebben gedaan.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Webinar 'City Deal Ruimte voor Lopen Open Huis'
- Toolbox loopbeleid

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 3: Vergroten eigenaarschap en samenwerking rond lopen door bestuur en politiek

Verdeling bevoegdheden

Hoe is verdeling van bevoegdheden over de medeoverheden, wie pakt welke rol, wat betekent dit voor financiën, samenwerking, agendering etc.?

Antwoord

De verdeling van rollen en bevoegdheden rondom de voetganger over de verschillende overheden is nooit bewust doordacht of bepaald. Toch zijn er al jaren sectoraal enkele zaken geregeld. Bijvoorbeeld:

- De positie van de voetganger in de Reglement verkeersregels en verkeerstekens (RVV).
- De financiering van recreatieve lange afstandswandelpaden o.a. via de provincies.
- De aanleg en het onderhoud van lokale voetpaden door gemeenten, als onderdeel van hun verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte.

Dit is echter verre van afdoende.

De laatste jaren hebben steeds meer overheden een rol gepakt. Een aantal voorbeelden:

- Het ministerie van IenW, medeoprichter van het platform en de City Deal Ruimte voor Lopen. In dit kader heeft het ministerie zich ingezet op kennisontwikkeling en -deling en het oppakken van het vraagstuk rond de looproutes van en naar het OV.
- IenW heeft bijgedragen aan het benutten van internationale kennis, vanuit betrokkenheid bij de ontwikkeling van het pan-European Masterplan on Walking. Veel elementen hieruit hebben hun weg gevonden naar het Nationaal Masterplan Lopen.

- Wat betreft beleidsontwikkeling heeft op Rijksniveau alleen het ministerie van IenW specifieke beleidscapaciteit op voetgangers ingezet. Bij andere ministeries wordt dit in een breder verband getrokken, zoals bijvoorbeeld het Programma Gezonde Stad bij VWS.
- Na agendering door Wandelnet en de Fietsersbond hebben in 2020 Lange afstandswandelroutes de status van “nationaal belang” gekregen in de NOVI, en is dit vertaald in instructieregels in de Besluit Kwaliteit Leefomgeving. De instructieregels voor landelijke fiets- en wandelroutes hebben tot doel deze wandel- en fietsroutes in stand te houden. Bij nieuwe ontwikkelingen die deze routes doorsnijden moeten gemeenten, provincies en waterschappen het belang van de instandhouding betrekken bij de totale belangenafweging.
- Het ministerie van VRo heeft verschillende handreikingen uitgebracht waar de voetganger een stevige plek heeft gekregen. De City Deal heeft meegewerkt aan de handreiking Groen en gezond leven in de stad. Hierdoor worden lopen en fietsen in woord en beeld specifiek wordt benoemd en niet wordt behandeld onder de term “langzaam verkeer”.
- Binnen gemeenten is er toenemende aandacht voor lopen. Veelal gaat het dan om inzet vanuit het mobiliteitsbeleid, maar ook gezondheid en recreatie zijn beleidsvelden waar de aandacht voor lopen toeneemt. In enkele partnersteden is al echt sprake van integrale beleidsvorming rond lopen.
- In enkele provincies is inmiddels een begin gemaakt met voetgangersbeleid.

Er worden dus mooie stappen gezet rond de betrokkenheid van overheden (en andere partijen) rondom lopen. Op een aantal belangrijke punten hebben we nog grote stappen te zetten.

Ten eerste: wet- en regelgeving. Waar vraagstukken over wet- en regelgeving aan bod kwamen, heeft dit nog niet geleid tot concrete vervolgstappen. Zeker bij definitiekwesties rond voetgangersveiligheid is een complicerende factor dat afspraken hierover in internationaal verband worden gemaakt. Dergelijke trajecten vergen vele jaren. Waar het nationale, provinciale of lokale regelgeving betreft kunnen aanpassingen sneller worden doorgevoerd, maar dan moet daar wel de politiek-bestuurlijke wil voor bestaan. En hoewel de aandacht voor lopen aan het toenemen is, valt er op dit vlak nog het nodige te doen. Daarom is dit ook als actie opgenomen in het NML.

Uit onderzoek door RHDHV is gebleken dat gemeenten het instrumentarium dat er wél is ook niet goed kennen en onderbenutten. Hier ligt dus ook een kans die sneller te verzilveren is.

Naast wet- en regelgeving is ook de financiering van voetgangersprojecten een lastig onderwerp. Een alomvattende visie op financiering is er niet en ook hierbij is politiek-bestuurlijk draagvlak nodig. Op dit punt is nog geen concrete vooruitgang geboekt en ook dit vraagstuk is opgenomen in het NML. Dat wil niet zeggen dat er geen mogelijkheden zijn. We noemen een aantal voorbeelden:

- Bij gemeenten worden voetpaden bekostigd als onderdeel van de aanpak van de Openbare Ruimte.
- De Bereikbaarheidsimpuls voor nieuwe woningbouw is een integraal budget, en gemeenten konden hieruit ook voetpaden

bekostigen (en fietspaden). Dergelijke projecten zijn ingediend en gehonoreerd.

- De VRA stelt eisen en heeft middelen beschikbaar voor goede looproutes naar OV haltes.
- Op het vlak van recreatie krijgt Natuurmonumenten via de SNL een openstellingsubsidie 36 euro per hectare. Noord-Holland geeft voor boerenlandpaden 55 cent per meter.
- Ook zijn er subsidies voor streekpaden, vanuit de provincies.

Stand van zaken

**

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Rotterdam loopt 2025
- Tilburg loopt!
- Beleidsprogramma Voetganger Leiden
- Beleidskader Ruimte voor Voetganger Amsterdam

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- LOPEN magazine #4: Lopen als onderdeel van de ov-reis: hoe maak je het aantrekkelijk?

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- CROW: Juridische sturingsinstrumenten voor een loopvriendelijke omgeving

Ook interessant

- Promotie Rob Methorst: Exploring the Pedestrians Realm. An overview of insights needed for developing a generative system approach to walkability

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 15: Overheden (gemeenten, waterschappen, regio's, provincies, Rijk) stimuleren om loopbeleid te maken en waar nodig wet- en regelgeving aan te passen t.b.v. de voetganger.
- NML actie 16: Laagdrempelig inzichtelijk maken hoe de voetganger nu verankerd is in landelijke wet- en regelgeving en verkennen van benodigde wijzigingen in wet- en regelgeving om meer ruimte voor de voetganger te maken.

Vertaalslag naar praktijk en uitvoering

Hoe maak je de vertaalslag van beleid naar praktijk, en van data naar visie naar uitvoering op straat, waar te beginnen? Is er een 'routekaart' te ontwikkelen voor steden om loopproblemen op te lossen en kansen te verzilveren?

Antwoord

Om aan de slag te gaan met lopen en de vertaalslag van beleid naar praktijk te maken, is het belangrijk meerdere wegen tegelijkertijd te bewandelen.

Enerzijds is het een kwestie van 'gewoon starten'. Wacht niet met het uitrollen van loopprojecten tot je beleid of een actieprogramma hebt, maar ga meteen aan de slag. Dus pak alvast concrete knelpunten aan, realiseer een groen ommetje, of zet de voetganger in de gebiedsvisie van een nieuwe gebiedsontwikkeling. Kijk vooral waar de kansen liggen, bijvoorbeeld bij de herinrichting van een straat, een landelijke campagne voor schoolstraten of een campagne voor meer bewegen. Ook bewoners en ondernemers kunnen met initiatieven veel bereiken. Ditzelfde geldt voor data: kijk welke data er beschikbaar is, identificeer op basis daarvan de belangrijkste knelpunten voor voetgangers, en pak die aan.

Anderzijds is een meer langjarige aanpak natuurlijk ook wenselijk. Voor gemeenten is een 'ketenbenadering' belangrijk. Leg in een strategie (bijvoorbeeld Omgevingsvisie of Mobiliteitsvisie) vast dat de voetganger

Bijschrift: Rotterdam maakte een kaart van voetgangersknelpunten op basis van een enquête Rotterdammers konden met een hartje of gebroken hartje aangeven welke plekken zij als prettig en onprettig om te lopen. Dit heeft geleid tot de 'hartjeskaart'

op één staat. Werk dit principe uit in loopbeleid. En vertaal de ambities uit die beleid vervolgens in ontwerp. Voor data is het van belang in kaart te brengen welke data nodig is om kansen en knelpunten te identificeren, en die data te gaan verzamelen. En ook voor de langjarige aanpak is het belangrijk waar mogelijk aan te sluiten bij lopende processen. Wees er bijvoorbeeld bij als de ontwerpwijzer voor de openbare ruimte wordt geactualiseerd.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Rotterdam maakte een kaart van voetgangersknelpunten op basis van een enquête.
- Amersfoort startte met het aanleggen van beweegrondjes.
- Nijmegen maakte werk van toegankelijkheid.
- I'm BINCK zette lopen en vergroenen op de kaart bij de gemeente Den Haag.
- Arcadis zette rond het hoofdkantoor weetingroutes uit.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Toolbox loopbeleid
- LOPEN magazine #1: Hoe Amersfoortse beweegroutes steeds meer gaan lopen
- LOPEN magazine #2: Transformatie starten met plantenbakken en een pot verf

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en / of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 15: Overheden (gemeenten, waterschappen, regio's, provincies, Rijk) stimuleren om loopbeleid te maken en waar nodig wet- en regelgeving aan te passen t.b.v. de voetganger.

2.2 Inzichten over verleiden om te lopen

Mensen lopend in beweging krijgen

Welke kennis bestaat er over wat wel en niet werkt bij mensen lopend in beweging krijgen? Hoe kan deze kennis gebruikt kan worden?

Antwoord

We weten steeds meer over wat wel en niet werkt bij mensen lopend in beweging krijgen. Deze kennis en methoden zijn in opdracht van het Platform Ruimte voor Lopen samengebracht en uitgewerkt in de Toolbox lopen stimuleren, die voortbouwde op de verzamelde kennis van verleidenomtelopen.nl (ontwikkeld door werklijn 3 van de City Deal).

De beschikbare kennis naar de praktijk vertalen is de nodige volgende stap. De uitdaging hierbij zit in het bekend en toepasbaar maken van die kennis, en het bereiken van de personen die in hun werk of leven die kennis in de praktijk kunnen brengen. En stimuleren dat zij die kennis ook daadwerkelijk naar de praktijk vertalen.

Alleen digitale kennisdeling is niet toereikend, omdat de informatie daarmee niet beklijft en pas echt toepasbaar is wanneer de kennis/methoden zijn eigen gemaakt. Het eigen maken van de kennis slaagt het beste wanneer de geïnteresseerden de kennis of methode(n) eigen maken door het in te zetten of te ervaren.

Stand van zaken

****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Een aantal City Deal-partners verzorgde samen een workshop Looptijdenkaart maken in Utrecht en herhaalde deze tijdens de Dag van de Stad. In 2,5 uur tijd maakten de deelnemers hun eigen looptijdenkaart, die paste bij hun doelgroep: bezoekers van de stad, congresgangers, bewoners van een nieuwe wijk. Hoe specifieker een interventie is toegesneden op een situatie, hoe beter het werkt.

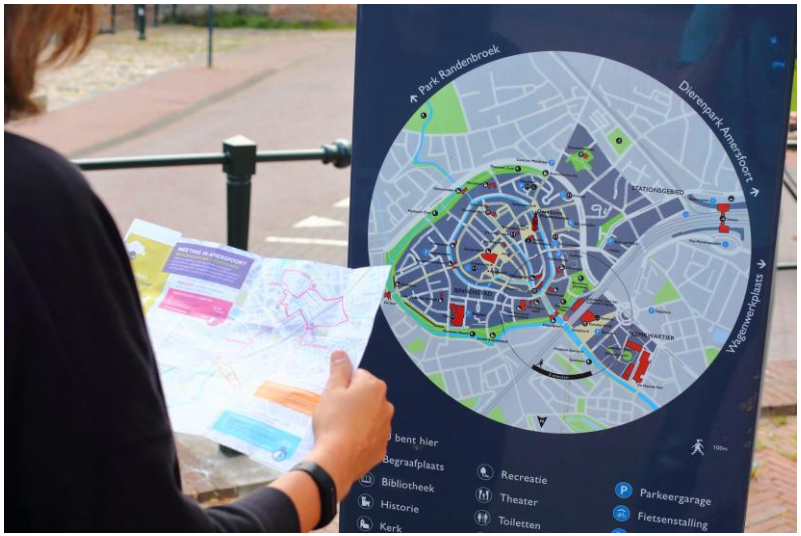

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Handreiking Looptijdenkaart
- LOPEN magazine #1: Hoe Amersfoortse beweegroutes steeds meer gaan lopen

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- Infographic verleiden om te lopen
- Toolbox Lopen Stimuleren

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en/ of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 9: Lopen volwaardig onderdeel maken van relevante opleidingen in het hoger onderwijs
- NML actie 18: Onderzoeken welke doelgroepen met welke middelen/interventies tot (meer) lopen aangezet kunnen worden, met specifieke aandacht hoe professionals en intermediairs (zorgprofessionals, huisartsen, schuldhulpverleners, woningcorporaties etc.) hier een rol in kunnen spelen.

Lopen en de beweegnorm

Hoe kan lopen bijdragen om de beweegnorm te halen?

Antwoord

De beweegrichtlijn is 150 minuten per week matig-intensief bewegen, verspreid over meerdere dagen (naast 2 keer per week spier- en botversterkende oefeningen). Lopen is matig-intensief mits je doorloopt, in snelheid of in duur. Slenteren telt dus niet.

Dit komt neer op gemiddeld ruim 20 minuten per dag en dat lijkt niet veel. Toch voldeed in 2023 slechts 50% van de Nederlandse bevolking van 4 jaar en ouder aan dit onderdeel van de beweegnorm.

Lopen is de meest laagdrempelige vorm van bewegen en heeft daarom veel potentie om een brede doelgroep te bereiken. Ook de doelgroep die (nu) niet aan de beweegnorm voldoet.

De meest bepalende factor voor succes is de omgeving, die ervoor zorgt dat lopen een makkelijke en vanzelfsprekende keuze wordt. Dat kan gaan om de fysieke omgeving maar ook om de sociale omgeving. Bijvoorbeeld voorzieningen op loopafstand, aantrekkelijke wandelpaden of een werkcultuur waar lunchwandelen en wandelmeetings heel gewoon zijn.

We weten vrij goed wat werkt, maar hebben meer kennis nodig over de praktische implementatie.

Stand van zaken

***

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- Stichting Gezond Natuurwandelen verzorgt wekelijke wandelingen voor senioren verspreid over heel Nederland, waaronder ook in de City Deal steden.
- In Amersfoort worden de Kwiek-beweegroutes gebruikt door jong en oud.
- Bij de Rotterdamse aanpak wordt intensief samengewerkt met buurtbewoners en organisaties om lopen in specifieke wijken beter te faciliteren, bijvoorbeeld met meer groene looproutes.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #1: Gezond Natuur Wandelen.
- Magazine LOPEN #3: Vergroenen in en met de buurt.
- Magazine LOPEN #4: Een beetje bewegen levert al gezondheidsvoordelen op.

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en/ of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 18: Onderzoeken welke doelgroepen met welke middelen / interventies tot (meer) lopen aangezet kunnen worden, met specifieke aandacht hoe professionals en intermediairs (zorgprofessionals, huisartsen, schuldhulpverleners, woningcorporaties, etc.) hier een rol in kunnen spelen.
- NML actie 19: Opschalingsmogelijkheden van loopminuten-kaarten verkennen.
- NML actie 20: Beweegvriendelijke schoolomgeving en lopen naar en tijdens school, de kinderopvang, peuterspeelzaal en consultatiebureau stimuleren.
- NML actie 21: Lopen meer aandacht geven in werkgeversaanpakken, zoals Werken in Beweging.

Lopen tijdens het werk

Hoe kan lopen onderdeel worden van werken?

Antwoord

Met bewustwordingscampagnes, workshops en evenementen kunnen werknemers zelf ervaren hoe lopen onderdeel kan zijn van werken. Zo'n ervaring zorgt ervoor dat medewerkers weten hoe ze van een deel van hun overleggen een weeting maken.

Maar ook als je je die werkwijze eigen hebt gemaakt en echt weet hoe je een overleg mee naar buiten neemt, kunnen er nog redenen zijn om toch niet te lopen tijdens het werk. De meest genoemde reden is, volgens onderzoek tijdens Outdoor Office Day, de eigen organisatiecultuur. Weten hoe je het doet betekent dus niet dat je de ruimte voelt om het te doen.

Die ruimte scheppen binnen je organisatiecultuur is een essentieel fundament om lopen daadwerkelijk onderdeel te kunnen maken van het werk. Het scheppen van die ruimte kost tijd en aandacht van medewerkers en leidinggevenden, want de mensen maken de cultuur en de structuur. Door over de werkwijze en cultuur in gesprek te gaan kun je een cultuurverandering aanzetten. En door die gesprekken ook te buigen naar concrete interventies in de werkomgeving verander je subtiel de manier van werken.

De meest impactvolle aanpak is lopen standaard onderdeel maken van organisatieprocessen. Bijvoorbeeld: weetings onderdeel maken van onboarding en kennismaking, netwerkwandelingen bij events, walkshops

bij strategiedagen, breakout-weetings onderdeel maken van cursussen en 1 op 1 gespreken tussen managers en medewerkers lopend tenzij.

Concrete interventies zijn bijvoorbeeld:

- Nudges (zoals een kaart met weetingroutes in de hal, kleine kaartjes bij de receptie/koffieautomaat, voetstapstickers van de lifthal naar de trap, uitnodigingen tot meer bewegen aan de muur/op de treden).
- Aanpassingen op beleid (bijvoorbeeld bila's met leidinggevenden zijn "weetings, tenzij", videocalls met weinig interactie en veel

zendtijd worden gepland i.c.m. de uitnodiging om lopend met camera uit deel te nemen, lopen is standaard onderdeel van workshops of opleidingsdagen)

- Aanpassingen aan de systemen (weetingroutes worden opgenomen als vergaderzaal in het boekingssysteem, de planningstool geeft geen automatische videocall-link, en wanneer een 1-op-1 overleg online wordt ingepland geeft de software de suggestie voor een wandelend belletje i.p.v. een videocall).

Dit zijn voorbeelden voor aanpassingen in de directe werkomgeving. Voor een bredere benadering kan een organisatie, in samenwerking met andere organisaties, ook aan de slag met het beweegvriendelijker maken van de omgeving buiten het kantoor.

Stand van zaken

*****

Voorbeelden uit de City Deal-steden en van andere partners

- In Amersfoort is sinds de start van de City Deal een krachtige samenwerking ontstaan tussen 5 partners: Alles is Gezondheid, Arcadis, Gemeente Amersfoort, Staatsbosbeheer en Wandelnet. Zij ontwikkelden samen een aantal weeting-routes in de stad.

Selectie relevante City Deal-artikelen en publicaties

- Magazine LOPEN #2: Weeting is het nieuwe normaal.

Selectie relevante publicaties van City Deal-partners

- Werken in beweging: Bereken de effecten van meer bewegen
- Kenniscentrum sport en bewegen: Stappenplan Beweegvriendelijke Omgeving
- Alles is gezondheid: Buiten werken; op naar een blijvende gedragsverandering
- Martine de Vaan: Scriptie-onderzoek naar de implementatie en opschaling van wandelmeetings Towards a Weeting World - Ruimte voor Lopen
- Martine de Vaan: Boek Walk your meeting

Relatie met het Nationaal Masterplan Lopen en/ of de voortzetting van de City Deal

- NML actie 21: Lopen meer aandacht geven in werkgeversaanpakken, zoals Werken in Beweging

3. Ruim 20 producten als tastbaar resultaat

In de City Deal hebben we veel kennis opgedaan. Een deel van die kennis hebben we vastgelegd in rapporten en vertaald naar concreet toepasbare producten. Soms vanuit de City Deal zelf, soms in coproductie met partners of andere partijen. In dit hoofdstuk beschrijven we ieder rapport en product kort.

3.1 Producten over de ideale voetgangersstad

Loopkaartenkookboek

Voor wie is het?

- Professionals van overheden en (ontwerp)bureaus die data willen inzetten om loopbeleid te maken en / of om concrete loopmaatregelen te formuleren.

Wat kan je ermee?

Het loopkaartenkookboek maakt inzichtelijk hoe je data kan gebruiken om tot loopkaarten te komen, die vervolgens weer gebruikt kunnen worden om belangrijke loopthema's in de stad te (h)erkennen, knelpunten te herkennen (en op te lossen), kwaliteiten te herkennen (en door te ontwikkelen) of een loopnetwerkkaart te maken.

Achtereenvolgens laat het kookboek zien:

- Welke informatie publieke beschikbaar is en die informerend kan zijn over de kwaliteit van de ruimte voor de voetganger (netwerken, voetpaden, groen, bankjes, oversteekplaatsen, etc.)
- Hoe je op basis van bestaande data eenvoudig informatie over de breedte van voetpaden kan genereren, of bijvoorbeeld een maaswijdtekaart.
- Hoe je bepaalde data kan combineren om tot relevante kaarten en inzichten te komen.
- Hoe je al deze informatie kan gebruiken om kansen te identificeren om een gebied loopvriendelijker te maken, of om bijvoorbeeld tot een loopnetwerk te komen.

Het rapport gaat uit van de bestaande situatie. Naast deze bestaande situatie, is het natuurlijk ook belangrijk om inzichten over de verwachte of gewenste toekomstige situatie mee te nemen.

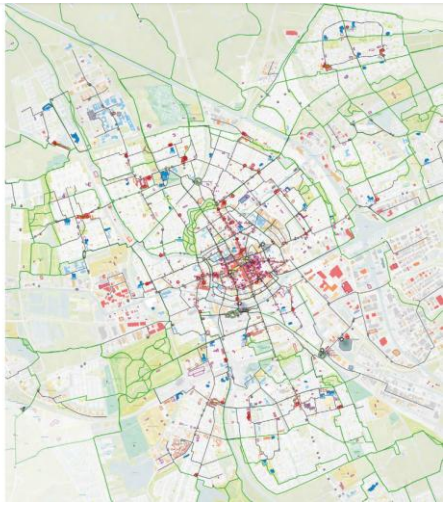

Hoe is het tot stand gekomen?

De City Deal werkgroep lopen, data en OV en het ministerie van IenW onderzochten hoe gemeenten op basis van data loopnetwerken kunnen ontwikkelen. Zij constateerden dat er weinig data en kennis is: het fundament om data-based tot netwerken te komen, ontbreekt. Daarom werd de vraag aangepast: welke data is er wél beschikbaar, en hoe kan je op basis daarvan komen tot knelpunten en kansen, geredeneerd vanuit verschillende doelgroepen? Drie middelgrote steden – ieder met andere

karakteristieken – pakten de handschoen op: Groningen, Nijmegen en Tilburg. De City Deal gaf in samenwerking met deze steden de opdracht aan Track Landscapes om deze vragen te beantwoorden in een loopkaartenkookboek. Ook het ministerie van IenW stelde hier middelen voor beschikbaar.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

Het Loopkaartenkookboek is hier te vinden.

Advies Binckhorst

Voor wie is het?

- Professionals die werken aan gebiedsontwikkeling in transformatiegebieden en daarin voldoende ruimte voor lopen en fietsen willen maken.

Wat kan je ermee?

Het advies bevat zes concrete aanbevelingen die je kan gebruiken om al vanaf de start van een gebiedsontwikkeling genoeg ruimte voor lopen en fietsen te maken.

Het advies is opgesteld voor de Haagse Binckhorst, maar ook voor andere gebieden te gebruiken. De Binckhorst is een industrieterrein in Den Haag waar 5.000 woningen gebouwd worden en waar o.a. een basisschool gevestigd wordt.

Hoe is het tot stand gekomen?

Dit advies is ontwikkeld op initiatief van de City Deal-werkgroep, en opgesteld door Arcadis en I'M BINCK.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

Het advies over lopen in de Binckhorst is hier te vinden.

Barrièrekaarten van stad-land-verbindingen

Voor wie is het?

- Iedereen die inzicht wil in de verschillende type barrières waar voetgangers op stad-land-verbindingen mee te maken hebben.
- Iedereen die bestaande en / of nieuw geplande barrières op stad-land-verbindingen wil agenderen, verminderen of oplossen.

Wat kan je ermee?

De kaarten stellen een diagnose van de belangrijkste barrières die voetgangers ervaren op stad-land verbindingen. Enerzijds tonen ze type barrières (bijvoorbeeld spoor, waterweg, Rijksweg, etc.). Anderzijds tonen ze voor een aantal specifieke locaties de precieze barrières.

Je kan de kaarten gebruiken om (zelf of anderen) meer te leren over barrières die voetgangers ervaren op stad-land-verbindingen. Die inzichten kan je gebruiken om bestaande barrières te agenderen en op te lossen of te verminderen, en te voorkomen dat er nieuwe barrières ontwikkeld worden.

Hoe is het tot stand gekomen?

Dit product is gemaakt voorafgaand aan en tijdens de City Deal dag in december 2023, met behulp van Track Landscapes.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De kaarten worden nog doorontwikkeld en gebundeld en worden z.s.m. gedeeld via ruimtevoorlopen.nl.

Handboek “de ontwikkeling van het stedelijke loop- en wandelnetwerk”

Voor wie is het?

- Beleidsmakers en ontwerpers binnen gemeenten die nadenken over en / of werken aan een voetgangersnetwerk.

Wat kan je ermee?

Met het handboek kan je zelf aan de slag met het maken van een voetgangersnetwerkkaart van jouw gebied of gemeente. Het handboek bevat hiervoor een stappenplan.

Daarnaast informeert het handboek je over verschillende soorten voetgangers en loop- en wandelroutes.

Hoe is het tot stand gekomen?

Dit handboek is het afstudeerproject van Dennis van Sluijs. Het is tot stand gekomen onder begeleiding en met actieve bijdragen van gemeenten Zwolle en Amersfoort en de City Deal Ruimte voor Lopen.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

Het handboek is hier te vinden.

> *“Mede dankzij de City Deal hebben we het belang van een voetgangersnetwerk beter kunnen onderbouwen.”*
>
> *- Emma Habers, gemeente Zwolle-*

3.2 Producten over samen oplopen

LOPEN magazines 1, 2, 3 en 4

Voor wie is het?

- Iedereen die in de dagelijkse praktijk meer ruimte wil maken voor de voetganger. Of dit nu een expliciet en prominent doel is of subtiel een plek krijg bij stedelijke herinrichting.
- Iedereen die diens collega's of andere betrokken op een behapbare manier het verhaal van (de City Deal) lopen wil vertellen.

Wat kan je ermee?

De magazines staan vol inspirerende verhalen, praktijkervaringen en handreikingen hoe we de gebouwde omgeving kunnen verbeteren voor voetgangers en mensen kunnen stimuleren om meer te lopen. De magazines worden door vrijwel alle partners gebruikt, en zijn daarmee het meest gebruikte product van de City Deal.

Hoe is het tot stand gekomen?

Doel van de magazines was enerzijds de 'oogst' uit de City Deal te delen, en anderzijds te delen wat de City Deal-partners bezighoudt. Daarnaast fungeerde het magazine als manier om productie aan te wakkeren. Het programmateam maakte een groslijst van mogelijke thema's en deed daarnaast een open oproep aan het City Deal-netwerk voor kopij.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

Zie hier voor magazine 1, hier voor magazine 2, hier voor magazine 3 en hier voor magazine 4.

Toolbox loopbeleid

Voor wie is het?

- Iedereen die loopbeleid wil inzetten om meer ruimte voor lopen te creëren. Bijvoorbeeld (maar niet uitsluitend) voor grote en kleine gemeenten, voor provincies en voor belangenbehartigers.

Wat kan je ermee?

Deze toolbox helpt je bij het maken van loopbeleid: van een apart ‘beleidsdocument lopen’ tot een bredere visie waar lopen onderdeel van is. En van een meer globale visie of strategie tot aan een actieplan.

De toolbox loopbeleid geeft informatie over:

- De toegevoegde waarde van lopen en loopbeleid.
- Nederlandse en buitenlandse voorbeelden van loopbeleid.
- De inhoudsopgave van loopbeleid: welke onderwerpen kunnen aan bod komen in loopbeleid.
- Een stappenplan voor het maken van loopbeleid.
- De organisatie van loopbeleid: rollen, taken en beleidsdomeinen.
- Mogelijke acties voor partijen die geen loopbeleid kunnen of willen maken, maar die wel meer ruimte voor lopen willen creëren.

De toolbox loopbeleid is een van de meest gebruikte producten van de City Deal.

Hoe is het tot stand gekomen?

De toolbox loopbeleid is een coproductie van de City Deal Ruimte voor Lopen en het ministerie van IenW. Zij hebben gezamenlijk opdracht verleend aan Rebel om de toolbox te ontwikkelen.

Een groot aantal partijen heeft input geleverd: de gemeenten Nijmegen, Hoorn, Zwolle en Den Haag, de provincies Zuid-Holland en Groningen, Platform31, Kenniscentrum Sport en Bewegen, RHDHV, Movares, CROW, de VNG en de Fietsersbond.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De toolbox is te vinden op www.loopbeleid.nl. Er is ook een flyer van de toolbox. Deze helpt je om snel een diagnose te stellen van het loopbeleid in jouw gemeente.

Infographic “met lopen kom je verder”

Voor wie is het?

- Voor iedereen die aan anderen – bestuurders, collega’s, buren, etc. – wil uitleggen wat het belang is van lopen.

Wat kan je ermee?

Met de infographic in de hand kan je anderen eenvoudig het belang van lopen laten zien. De infographic bevat zes effecten van lopen, en illustreert de urgentie en omvang van deze effecten aan de hand van cijfers, onderzoek en praktijkvoorbeelden.

Hoe is het tot stand gekomen?

De City Deal-werkgroep ‘effecten van lopen’ heeft de infographic ontwikkeld op basis van beschikbare kennis en informatie. Daarbij is geredeneerd vanuit de eigen ervaring met het ‘vertellen van het loopverhaal’, en welke aspecten daarbij goed landen bij welke doelgroep, en welke niet.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De infographic is hier te vinden.

Onderzoek ‘Lopen in het hoger onderwijs’

Voor wie is het?

- Professionals in het hoger onderwijs (mbo, hbo en universiteit) die meer aandacht voor lopen willen in het hoger onderwijs (in het algemeen, of specifiek in hun eigen lessen en opleidingen). Het gaat om professionals van:
    - Ruimtelijke opleidingen. Bijvoorbeeld ruimtelijke ontwikkeling & mobiliteit / stedenbouw & mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling / ruimtelijke ordening, stedenbouw, tuin & landschapsinrichting, bouwkunde, planologie, built environment, landschapsarchitectuur, sociale geografie, project- en gebiedsontwikkeling, civiele techniek en vastgoed; en
    - Opleidingen in het domein ‘sociaal & gezondheid’. Bijvoorbeeld sport & bewegen, fysiotherapie, podotherapie, geneeskunde, orthopedische technologie, geriatrie, psychologie en vrije tijdskunde.

Wat kan je ermee?

Je kan het onderzoek gebruiken om in jouw onderwijsorganisatie te laten zien dat er nog te weinig aandacht voor lopen in het hoger onderwijs is, en dat meer aandacht nodig is. Het onderzoek laat zien dat er weliswaar relevante kennisoverdracht over lopen is binnen de opleidingen, maar dat deze nog te veel afhangt van of er passie en interesse voor is vanuit de docenten. Die bepalen vaak hun eigen thema’s, ook ten aanzien van de voetganger. Er vindt weinig onderling overleg plaats binnen de opleidingen.

Hoe is het tot stand gekomen?

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de City Deal en het Platform Ruimte voor Lopen. Het onderzoek is uitgevoerd door BUAS en Sandra Schuit.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De samenvatting van de verkenning staat hier. Actuele informatie over Lopen in het Hoger onderwijs vind je hier.

Lopen in het hoger onderwijs: gastdocentenlijst

Voor wie is het?

- Professionals in het hoger onderwijs (mbo, hbo en universiteit) die meer aandacht voor lopen willen besteden in hun lessen. Het gaat om professionals van:
    - Ruimtelijke opleidingen. Bijv: ruimtelijke ontwikkeling & mobiliteit / stedenbouw & mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling / ruimtelijke ordening, stedenbouw, tuin & landschapsinrichting, bouwkunde, planologie, built environment,landschapsarchitectuur, sociale geografie, project- en gebiedsontwikkeling, civiele techniek en vastgoed.
    - Opleidingen in het domein 'sociaal & gezondheid'. Bijv. sport & bewegen, fysiotherapie, podotherapie, geneeskunde, orthopedische technologie, geriatrie, psychologie en vrijetijdskunde.

Wat kan je ermee?

De gastdocentenlijst bevat een overzicht van mensen die bereid zijn een gastcollege over lopen te verzorgen. Gastdocenten zijn professionals uit het werkveld die met plezier vertellen over hun dagelijkse praktijk. Ze zijn een waardevolle toevoeging op het lesprogramma. Studenten krijgen informatie uit eerste hand én ze zien welke functie je kunt krijgen als de studie wordt afgerond.

Hoe is het tot stand gekomen?

De werkgroep Lopen in het hoger onderwijs heeft in het netwerk van de City Deal en het Platform een oproep gedaan: wie wil er gastlessen over lopen geven in het hoger onderwijs (of doet dat wellicht al)? Op basis daarvan heeft de werkgroep een lijst met gastdocenten gemaakt (inclusief contactgegevens en werkveld), zodat geïnteresseerde opleidingen / docenten gastdocenten kunnen contacteren. Zo werkt Jos Langen van gemeente Leeuwarden structureel samen met Stenden hogeschool, heeft Riëtte Bosch als docent stedenbouw bij de Academie van Bouwkunst in Rotterdam en Arnhem lopen een plek gegeven, verzorgt Annemieke Molster gastlessen op Academie van Bouwkunst in Arnhem, en geeft Frank Hart gastcolleges bij BUAS.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De lijst met gastdocenten (inclusief contactgegevens en expertise / kennisgebied) is hier te vinden.

Lopen in het hoger onderwijs: scriptiebank

Voor wie is het?

- Studenten in het hoger onderwijs (mbo, hbo en universiteit) die een scriptie moeten gaan schrijven, en hun begeleiders. Het gaat zowel om studenten en begeleiders van:
    - Ruimtelijke opleidingen. Bijvoorbeeld ruimtelijke ontwikkeling & mobiliteit / stedenbouw & mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling / ruimtelijke ordening, stedenbouw, tuin & landschapsinrichting, bouwkunde, planologie, built environment, landschapsarchitectuur, sociale geografie, project- en gebiedsontwikkeling, civiele techniek en vastgoed.
    - Opleidingen in het domein 'sociaal & gezondheid'. Bijvoorbeeld sport & bewegen, fysiotherapie, podotherapie, geneeskunde, orthopedische technologie, geriatrie, psychologie en vrije tijdskunde.
    - Professionals op zoek naar nieuwe inzichten rond lopen.

Wat kan je ermee?

De scriptiebank bevat inmiddels ruim 40 scripties en afstudeeronderzoeken op het gebied van lopen. Afstudeerders en hun begeleiders kunnen de scriptiebank gebruiken om te zien op welk onderzoek zij voort kunnen bouwen. Professionals kunnen de scriptiebank gebruiken om relevante inzichten op het gebied van lopen op te doen.

Hoe is het tot stand gekomen?

BUAS en Sandra Schuit hebben voor de City Deal geanalyseerd hoe de beschikbaarheid van scripties over lopen is en hoe die toegankelijk worden gemaakt. Dat bleek erg 'hap-snap'. Daarom heeft de City Deal in samenwerking met CROW opdracht gegeven om een scriptiebank te maken en te vullen. Onderdeel van de opdracht was onderzoek in databanken van universiteiten.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De scriptiebank is hier te vinden, als onderdeel van de bredere kennisbank van Ruimte voor Lopen. Door bij bron 'Studenten' te kiezen, vind je naast project-, stage- en afstudeerrapporten van studenten ook een overzicht van de kennisbanken van hogescholen en universiteiten die doorzocht kunnen worden

Lopen in het hoger onderwijs: lerend netwerk van docenten

Voor wie is het?

- Professionals in het hoger onderwijs (mbo, hbo en universiteit). Zowel professionals van:
    - ruimtelijke opleidingen. Bijvoorbeeld ruimtelijke ontwikkeling & mobiliteit / stedenbouw & mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling / ruimtelijke ordening, stedenbouw, tuin & landschapsinrichting, bouwkunde, planologie, built environment, landschapsarchitectuur, sociale geografie, project- en gebiedsontwikkeling, civiele techniek en vastgoed.
    - opleidingen in het domein 'sociaal & gezondheid'. Bijvoorbeeld sport & bewegen, fysiotherapie, podotherapie, geneeskunde, orthopedische technologie, geriatrie, psychologie en vrijetijdskunde.

Wat kan je ermee?

Lid worden van het lerend netwerk van docenten bied je de kans om kennis en ervaringen uit te wisselen met andere docenten. Doel is om samen lopen hoger op de onderwijsagenda te krijgen.

Hoe is het tot stand gekomen?

De werkgroep 'lopen in het hoger onderwijs' heeft docenten die in hun lessen al aandacht aan lopen besteden gevraagd: wat doe je al met lopen, en heb je behoefte aan contact met andere docenten die aandacht aan lopen besteden? Hierover is een webinar georganiseerd. De conclusies:

- hoe 'hapklaarder' het loop-lesmateriaal, hoe beter.
- het is beter om lopen in lopende modules en labs in te brengen, dan om iets nieuws te verzinnen.
- er is behoefte aan onderlinge uitwisseling.

Op basis van die laatste conclusie organiseerde de werkgroep in juni 2024 een eerste fysieke bijeenkomst voor docenten die aandacht aan lopen besteden. Doel is deze uitwisselingsbijeenkomst jaarlijks te laten terugkeren.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

In LOPEN magazine nummer vier verscheen een kort artikel over het lerend netwerk van docenten.

Voor meer informatie over of aansluiten bij het lerend netwerk: neem contact op met Erna Jansen van de gemeente Zwolle.

Analyse coalitieakkoorden gemeenten

Voor wie is het?

- Professionals die zich voorbereiden op gemeenteraads- en provinciale statenverkiezingen.

Wat kan je ermee?

De analyse laat zien hoe lopen een plek heeft gekregen in de coalitieakkoorden die na de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 tot stand kwamen. Je kan deze analyse gebruiken als inspiratie voor aankomende verkiezingen: hoe zou lopen kunnen landen in nieuwe akkoorden? Je ziet ook waar het nog aan ontbreekt, vergeleken met bijvoorbeeld de fiets zijn de formuleringen vaak algemener en meer op hoofdlijnen. Concrete projecten, zoals het verbeteren van het voetgangersnetwerk, 10 aan te pakken straten, een loopbrug of financiële middelen voor voetgangersbeleid of – programma komt nog niet veel voor.

Hoe is het tot stand gekomen?

De werkgroep agendering heeft deze analyse gemaakt. De werkgroep heeft de coalitieakkoorden doorgenomen, heeft zich daarnaast mede gebaseerd op een City Deal-bijeenkomst waar City Deal-partners zelf aan de slag gingen met het formuleren van teksten voor hun nieuwe coalitieakkoorden.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De analyse is hier te vinden.

Analyse lopen in Rijksbeleid

Voor wie is het?

- Professionals die willen weten welk bestaand (Rijks)beleid er al is dat raakt aan lopen.

Wat kan je ermee?

Dit document laat zien welk (Rijks)beleid er al is op lopen, en waar kansen liggen. Dit kan je helpen om ‘haakjes’ te vinden, die je kan gebruiken om investeringen in lopen verder te onderbouwen of samenwerking op nieuwe beleidsterreinen op te zoeken.

Hoe is het tot stand gekomen?

Deze analyse is uitgevoerd door een rijkstrainee van BZK, in opdracht van de City Deal. De trainee heeft deskresearch gedaan en input opgehaald bij beleidsmedewerkers/adviseurs van o.a. IenW, VWS, Rijkswaterstaat en Wandelnet.

Dit product is de opmaat naar een bredere systeemanalyse rond het thema lopen, die nog uitgevoerd moet worden.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

Dit onderzoek is niet gepubliceerd, maar vormde wel de basis voor hoofdstuk 3 van het Nationaal Masterplan Lopen. Dit hoofdstuk laat zien welk internationaal en nationaal beleid raakt aan lopen.

Professionele foto’s van deelnemende steden, City Deal dagen en portretten van deelnemers

Voor wie is het?

- Partners van de City Deal.

Wat kan je ermee?

De portretfoto’s zijn met name gebruikt bij artikelen in het magazine en online. Je kunt de foto’s van de City Deal steden verder gebruiken om goede voorbeelden van loopvriendelijke steden, straten en paden te laten zien. Ook zijn er foto’s van veel voorkomende knelpunten te vinden.

Hoe is het tot stand gekomen?

In samenwerking met deelnemers uit alle City Deal steden en in opdracht van de City Deal heeft fotograaf Wilmar Dik de afgelopen vier jaar diverse fotoseries in de City Deal steden gemaakt.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De foto’s zijn te vinden in de Teams-omgeving van de City Deal.

3.3 Producten over verleiden om te lopen

Walking Time kaart

Voor wie is het?

- Iedereen die een loopminutenkaart wil maken. Voor een wijk of een hele stad. Voor toeristen, congresbezoekers of bewoners.

Wat kan je ermee?

Je kan deze kaart als inspiratie gebruiken voor je eigen loopminuten-kaart.

Hoe is het tot stand gekomen?

De Walking Time kaart is door de City Deal Ruimte voor Lopen speciaal gemaakt voor het WHO-congres Healthy Urban Living in Utrecht. Doel van de kaart was om de bezoekers van het congres te laten zien hoe gemakkelijk je te voet naar het congresgebouw, je hotel, of het avondprogramma in het centrum kan gaan. En om hen te laten ervaren hoe zo'n kaart het beeld van een stad kan vormen of veranderen.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De Utrechtste Walking Time kaart is hier te vinden.

Handreiking loopminutenkaarten

Voor wie is het?

- Iedereen die een loopminutenkaart wil maken. Voor een wijk of een hele stad. Van en naar een school, ziekenhuis of verzorgingshuis. Voor toeristen, congresbezoekers of bewoners. De mogelijkheden zijn eindeloos.

Wat kan je ermee?

De handreiking helpt je bij het maken van een loopminutenkaart. Het bevat de 7 stappen die je kan doorlopen om tot een loopminutenkaart te komen én vier bestaande Nederlandse loopminutenkaarten ter inspiratie.

Hoe is het tot stand gekomen?

De handreiking is gemaakt door een ad hoc samenwerkingsverband van enthousiastelingen, getrokken door de programmaleider en mede gebaseerd op de ervaringen die zijn opgedaan tijdens een ontwerpatelier in 2024 waarin mensen o.l.v. een aantal experts (Vincent Luyendijk, Marco Duijnisveld, Nienke Sluier en Miriam Weber) aan de slag gingen met het maken van een looptijdenkaart. De deelnemers hadden uiteenlopende achtergronden: betrokken buurtbewoners, vertegenwoordigers van gemeente en zorginstellingen, buurtsportcoaches, een projectontwikkelaar en experts op het gebied van mobiliteit en stedenbouw.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De handreiking loopminutenkaarten is hier te vinden.

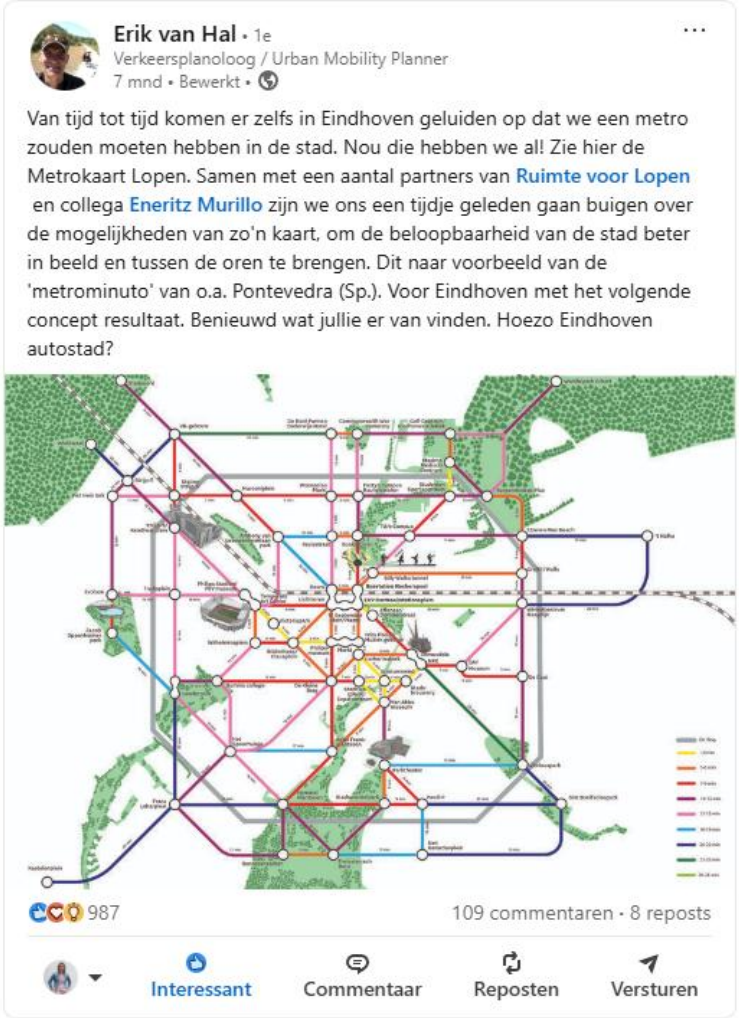

Infographic verleiden om te lopen

Voor wie is het?

- Voor beleidsmakers en -uitvoerders die mensen willen stimuleren om (meer) te lopen.

Wat kan je ermee?

De infographic bevat concrete maatregelen en praktijkvoorbeelden van manieren om mensen te verleiden om te lopen. Zo kan de infographic je op weg helpen bij het kiezen van passende maatregelen om lopen te stimuleren.

Ook bevat de infographic informatie over de waarde van wandelen en lopen. Zo kan de infographic ook helpen om aan anderen uit te leggen waarom lopen belangrijk is.

De infographic focust vooral op gedrag en maakt onderscheid tussen verschillende gebieden en functies: gezondheid & zorg, werk, groen, mobiliteit, centrum, buurt, recreatie & sport en onderwijs.

Hoe is het tot stand gekomen?

De infographic is een coproductie van de City Deal Ruimte voor Lopen en Alles is gezondheid.

Waar vind je het product en / of meer informatie?

De infographic is te vinden op www.verleidenomtelopen.nl.

4. Samen hebben we lopen op de agenda gezet: over de impact van deze City Deal

Dankzij de City Deal hebben we landelijk stappen gezet op het gebied van lopen én hebben partners binnen hun eigen organisatie stappen kunnen zetten. In dit hoofdstuk laten we de impact zien.

Eerst beschrijven we de impact in meer algemene zin aan de hand van de vijf doelen zoals geïntroduceerd in hoofdstuk 1.2. Deze zaken zijn niet 1-op-1 het effect van de City Deal, maar de kennis die de City Deal heeft opgeleverd en de beweging die zij in gang heeft gezet dan wel heeft versterkt, hebben hier wel een positieve bijdrage aan geleverd. Daarna beschrijven we de impact die de City Deal heeft gehad op de partnerorganisaties.

Bij de afronding van de City Deal vroegen we alle partners via een enquête naar hun ervaringen. 26 mensen van 24 verschillende partners reageerden. In dit hoofdstuk gebruiken we regelmatig quotes uit deze enquête.

4.1 Direct en indirect hebben we een bijdrage geleverd aan de vijf doelen van deze City Deal

De ideale voetgangersstad

Toen we startten met de City Deal, konden we de vraag ‘wat is een ideale voetgangersstad’ niet beantwoorden; nu kunnen we dat wel (zie ook hoofdstuk 2.1 met antwoorden op de ontwikkelvragen over de ideale voetgangersstad).

Dat we **beter zicht hebben op wat de ideale voetgangersstad behelst**, zien we onder andere terug in het feit dat:

- Steeds meer gemeenten ontwerphandreikingen voor de voetganger hebben.
- De positie van de voetganger in ruimtelijke visies van gemeenten verstevigd is.
- Het concept van de 15-minutenstad verder uitgewerkt is, met concrete aandacht voor lopen.
- Er op straat steeds meer voorbeelden van voetgangersvriendelijke ontwerpen terug te zien zijn.
- CROW een ontwerpwijzer voetganger heeft gepubliceerd.

> *“Door de City Deal is er meer aandacht voor de belangen en diversiteit van de voetganger in beleid en projecten, zowel qua fysieke inrichting als qua loopstimulering.”*
>
> *-Femke Niekerk, Gemeente Groningen*

Ook partners geven aan dat ze zien dat – mede door de City Deal – er **meer ruimte voor lopen wordt gemaakt**, en dat er daarbij aandacht is voor **verschillende soorten voetgangers**. Een paar quotes:

> *“Er is in heel het land veel meer aandacht voor lopen en dat merken wij ook door meer expliciete vragen van opdrachtgevers.”*
>
> *- Dennis van Sluijs, Goudappel -*

- Karen van der Spek, gemeente Rotterdam: “De City Deal heeft een emanciperend effect gehad op de positie van de voetganger, doordat het uitmondde in het Nationaal Masterplan Lopen. Het is een modaliteit geworden die je serieus kan nemen.”
- Jos van Langen, gemeente Leeuwarden: “Eindelijk de aandacht en de ruimte die de voetganger verdient binnen het gebruik van de openbare ruimte.”
- Marlies Wouters, Royal HaskoningDHV: “Ik denk dat de City Deal belangrijk is voor het genereren van daadwerkelijke aandacht voor de voetganger. Het belang is denk ik dat het partijen bij elkaar brengt en het voor verbreding van draagvlak en uitwisseling zorgt. Vanuit individuele partijen is dit heel lastig in gang te zetten, de City Deal faciliteert dit proces.” En: “Ik kom zelf meer vanuit de 'optimalisatie van grote voetgangersstromen', de City Deal heeft het onderwerp 'voetgangers' voor mij verbreed. Het belang van meer aandacht voor de voetganger is steeds duidelijker, en deelname aan de City Deal geeft meer zicht op de vragen die daar dan daadwerkelijk bij spelen.”
- Tegelijkertijd zijn we er nog niet. Zo stelt een publieke partner: “Door de City Deal is er iets meer aandacht voor voetganger, maar het blijft opboksen tegen fiets.”

> *“De voetganger heeft in veel meer gemeenten een serieuze plek gekregen in het ruimtelijke en mobiliteitsbeleid en er zijn verbindingen gelegd met het sociale domein. Daarnaast zijn provincies en Rijk zich beter gaan realiseren dat zij ook een rol hebben bij het realiseren van meer ruimte voor lopen.”*
>
> *- Frank Hart, Wandelnet -*

Samen oplopen

Ook is de afgelopen jaren steeds **meer aandacht voor lopen in beleid**, ook bij niet-City Deal-deelnemers. Een aantal voorbeelden (zie ook figuur 1):

- Rotterdam heeft in de Ontwerpwijzer voor de voetganger normen voor vrije doorloopruimte vastgesteld.
- Amersfoort heeft in de Omgevingsvisie 17 ontbrekende schakels in het loopnetwerk op de plankaart gezet.
- Eindhoven heeft in het Masterplan Mobiliteit 2050 het loopbeleid, voetgangersnetwerk & acties opgenomen.
- Groningen ziet in de Ontwerpleidraad leefkwaliteit openbare ruimte mobiliteit niet langer als dé bepalende factor maar als eén van de tien dimensies die de inrichting van de straat bepalen.
- Leeuwarden positioneert met het nieuwe Beleidskader Mobiliteit lopen als hoofdvervoerwijze en kondigt de ontwikkeling van een wandelnetwerk aan.
- Amsterdam heeft met Koersdocument Amsterdam maakt Ruimte een stadsbreed gesprek gestart over de verdeling van ruimte onder het motto “we moeten kiezen”.
- Harderwijk heeft drie soorten voetgangersnetwerken vastgesteld en op de plankaart gezet.
- Alkmaar heeft in de Stedelijke Mobiliteitsvisie een wensbeeld van verschillende soorten voetgangersnetwerken opgenomen: een hoofdnetwerk, een basisnetwerk en een toegankelijk recreatief netwerk.
- Gemeente Utrecht heeft in de Ruimtelijke Strategie Utrecht een Stadsprofiel “Vertraagde Stad” opgenomen, gericht op het borgen van rustige plekken en wandelpaden in de groeiende stad en is het ontwikkelen van een voetgangersnetwerk aangekondigd.
- Leiden heeft 2024 uitgeroepen tot het Jaar van de Voetganger.
- De provincie Groningen ontwikkelde de Loopagenda Groningen 2024-2027 en mag zich de eerste provincie met voetgangersbeleid noemen, inclusief budget.

> *“ Door de City Deal is lopen hoger op de agenda gekomen en is er ook niet snel meer een weg terug. We hebben echt iets bereikt voor mijn gevoel. ”*
>
> *- Marjan den Braber, Arcadis –*

Lopen kwam na de gemeenteraadsverkiezingen in 2022 ook **vaker in de coalitieakkoorden** voor dan voorheen. Een aantal voorbeelden:

- Nijmegen: “We geven ruim baan aan de voetganger.”
- Amersfoort: “De openbare ruimte wordt een plek van ontmoeting waar we meer groen willen.” “Kinderen moeten

er veilig kunnen spelen en de voetganger en fietser krijgen voorrang en ruim baan."

- Rotterdam: "Het centrum en de wijken Oude Westen, Nieuwe Westen, Middelland en Oude Noorden maken we zoveel mogelijk autoluwer. Het doel is daarbij om het veiliger te maken voor fietsers en voetgangers in het centrum en de oude stadswijken, niet om alle auto's uit de stad te weren."msterdam: "We geven ruim baan aan fietsers en voetgangers." En: "We blijven dan ook inzetten op verdere vergroening van wijken en buurten en versterken de ecologische waarde van de stad."
- Zwolle: "Sport en bewegen is leuk, goed voor de gezondheid en moet voor iedereen toegankelijk en mogelijk zijn. De inrichting van de omgeving moet uitnodigen tot bewegen in de openbare ruimte."

Verder zien we steeds **meer aandacht voor voetgangersvriendelijke taal**. Dat de juiste woordkeuze belangrijk is, beseften we ons voor de start van deze City Deal al. Hebben we het over lopen of wandelen? Spreken we over de voetgangersstad, loopstad of wandelstad? Maken we beleid voor de voetganger, voor lopen, wandelen, de mens te voet? Legt de term actieve mobiliteit te veel de nadruk op mobiliteit, terwijl de mens te voet zoveel meer is dan een verkeersdeelnemer die van A naar B moet? De 15 minuten stad: straalt dat ontspanning door nabijheid uit of ook haast?

Daarnaast merkten we dat termen als 'langzaam verkeer' en 'kwetsbare verkeerdeelnemers' beperkend kunnen werken, omdat ze niet uitgaan van de kracht, maar juist van de zwakte van lopen. En we zagen dat de taal nog erg auto-georiënteerd is: we noemen een straat met hoge voetgangerskwaliteit 'autovrij' of 'autoluw', en als de limiet van een weg van 50 km/u aangepast wordt naar 30 km/u, noemen we dat 'afwaarderen', terwijl de kwaliteit voor de voetganger juist 'opgewaardeerd' wordt. Inmiddels zien we dat steeds meer mensen zich bewust worden van het belang van voetgangersvriendelijke termen – mede dankzij publicaties zoals 'Het recht van de snelste' van Marco te Brömmelstroet en Thalia Verkade – en die ook steeds vaker toepassen. We zien het bijvoorbeeld terug in de handreiking 'groen en gezond leven in de stad', waar 'langzaam verkeer' vervangen is door 'lopen en fietsen'. Dit klinkt misschien futiel, maar is het niet: "words shape worlds", en ook de ruimte voor de voetganger.

Tijdlijn van de ontwikkeling van loopbeleid in Nederlandse gemeenten en provincies.

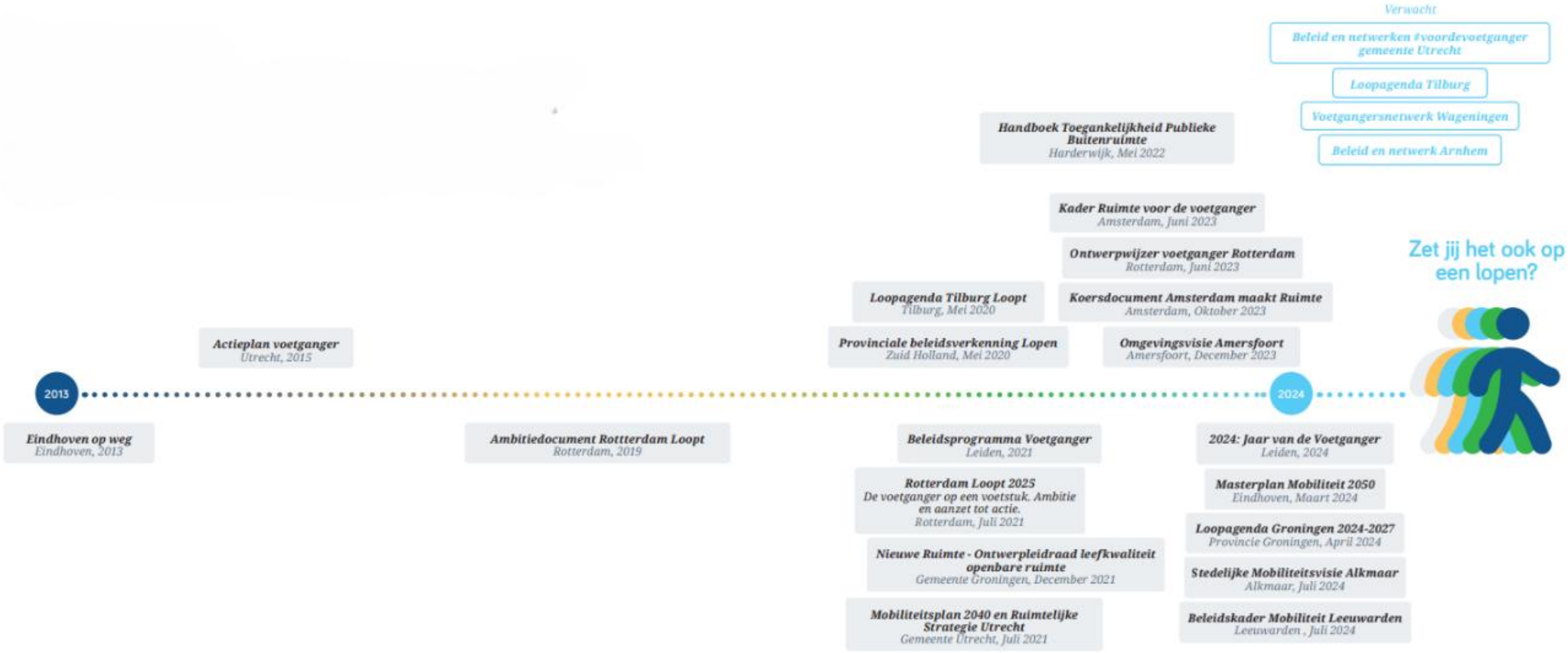

Verleiden om te lopen

Lopen is de afgelopen jaren populairder geworden: Nederlanders zijn fors **meer gaan lopen**. Onderzoek van het KiM concludeert: “De afstand die Nederlanders lopend afleggen is tussen 2019 en 2023 gestegen met 33%. Zij zijn vaker te voet onderweg en leggen daarbij een langere afstand af. Dit komt onder meer door de populariteit van ommetjes en wandelingen die sinds de COVID-pandemie sterk is toegenomen.”

De toenemende populariteit van lopen zien we ook terug in het groeiend aantal deelnemers aan de jaarlijkse wandel tijdens je werk-dag, en het toenemend aantal weetings (wandelende meetings). De City Deal heeft hier zeker een rol in gespeeld:

- Janny de Boer, Alles is Gezondheid: “Door de City Deal hebben we weetings opgenomen in onze eigen conferenties en netwerkevents. En samen met partners van de City Deal (Wandelnet en Werken in Beweging) hebben we minigidsjes en weeting routes gemaakt.”
- Marjan den Braber, Arcadis: “Het meedoen aan Lopend Werken heeft een grote impact gehad. Het elk jaar weer met elkaar iets organiseren voor wandel tijdens je werkdag en outdoor office day heeft de bekendheid van en acceptatie van lopend werken in onze eigen organisatie sterk geholpen.”

Bovendien heeft het denken over lopen zich verspreid, en zijn **meer instanties zich hier ‘eigenaar’ van gaan voelen**. Zo heeft de Beweegalliantie een petitie aangeboden aan de Tweede Kamer, en een campagne opgezet over lopen en bewegen.

> *“Het meedoen aan Lopend Werken heeft een grote impact gehad. Het elk jaar weer met elkaar iets organiseren voor wandel tijdens je werkdag en outdoor office day heeft de bekendheid van en acceptatie van lopend werken in onze eigen organisatie sterk geholpen.”*
>
> *- Marjan den Braber, Arcadis NL-*

Een vitaal stedennetwerk

Het netwerk van organisaties en mensen die zich met lopen bezighouden en elkaar kennen en opzoeken, wordt steeds groter en sterker.

De City Deal heeft organisaties en mensen die elkaar eerst niet of nauwelijks kenden, met elkaar in contact gebracht. Figuur 2 laat zien dat deelnemers aan de City Deal aangeven dat de City Deal geholpen heeft hun netwerk rond lopen uit te breiden of zelfs te inventariseren; gemiddeld geven deelnemers hier een 8 voor.

Ook buiten de City Deal om rapporteren deelnemers (meer) contact met leden van het City Deal-netwerk. Een mooi voorbeeld hiervan is dat I'M BINCK en Movares (samen met een onderwijsinstelling) tot twee keer toe een bijdrage uit het stimuleringsfonds creatieve industrie hebben aangevraagd én toegewezen gekregen.

De samenwerking wordt door veel partijen genoemd als dé succesfactor van deze City Deal. Een aantal quotes:

- Janny de Boer, Alles is Gezondheid: "Meer kennis en netwerk, vooral in ruimtelijk domein en nieuwe contacten bij aantal steden en provincies en kennisorganisaties"
- Frans Osté, gemeente Amsterdam: "Er is wel een soort van netwerk ontstaan. Dat helpt in lobbyvoering, gemakkelijkere contacten."
- Dennis van Sluijs, Goudappel over het hoogtepunt van de City Deal over het hoogtepunt van de City Deal: "Het contact met de groep!"

> *" Als opstartend beleidsmedewerker voor de voetganger heeft de City Deal mij geholpen in het opbouwen van een netwerk van professionals en kennisontwikkeling. "*
>
> *- Femke Niekerk, Gemeente Groningen -*

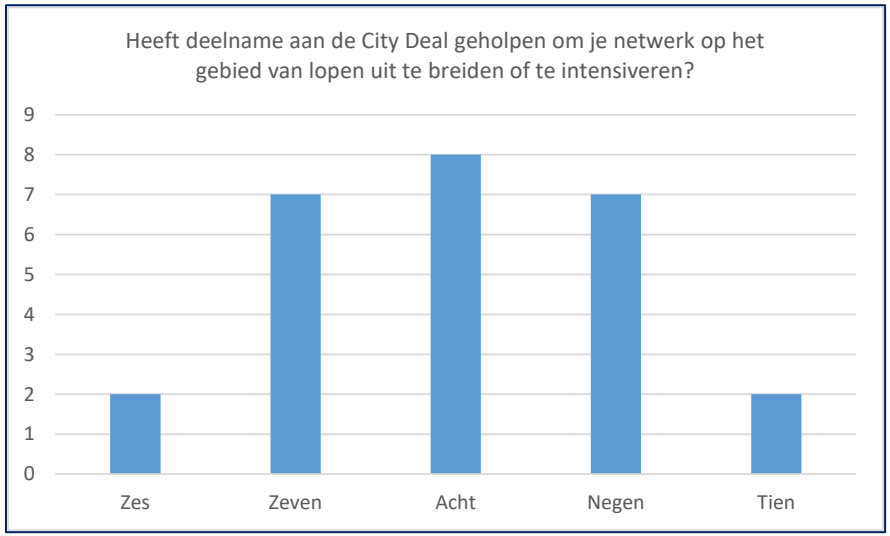

Figuur 2: Cijfer dat deelnemende partijen geven aan de mate waarin de City Deal heeft geholpen het netwerk op het gebied van lopen uit te breiden of te intensiveren.

Het Nationaal Masterplan Lopen laat de **groei van het netwerk** goed zien: daaraan doen ruim 60 partijen mee. Flink meer dan aan de City Deal, maar ook meer dan aan het Platform Ruimte voor Lopen. Het netwerk is dus echt groter geworden.

Zo'n netwerk is niet alleen goed voor kennisontwikkeling; loopprofessionals kunnen elkaar ook steunen. Een aantal quotes:

- Anne Kok, gemeente Den Haag: "De City Deal heeft mij persoonlijk meer kennis en steun gegeven waardoor ik me uiteindelijk wel gesteld voel om lopen binnen de organisatie onder de aandacht te brengen en beleid opgesteld te krijgen."
- Karen van der Spek, gemeente Rotterdam: "De sessies rond het Nationaal Masterplan vond ik heel erg leuk. En vooral het contact hebben met je collega's. Dat is echt een soort safe space geweest."
- Frans Osté, gemeente Amsterdam: "Het heeft me ook vaak wel gemotiveerd om 'geestverwanten' telkens tegen te komen."
- Frank Hart, Wandelnet: "Veel nieuwe kennis en kennissen opgedaan en energie gekregen van deze beweging van gelijkgestemden."
- Marjan den Braber: "In Corona tijd waren de City Deal-bijeenkomsten voor mij een belangrijke inspiratiebron en creatief en bevlogen netwerk van gelijkgestemden."

Innovatie versnellen en verspreiden

De afgelopen jaren hebben we als City Deal zelf geïnnoveerd. Denk aan alle producten die we ontwikkelden (zie hoofdstuk 3). Op de evaluatie-vraag ‘wat heeft de City Deal voor jou als professional betekend’ geven veel deelnemers aan dat ze nieuwe kennis hebben opgedaan. Zo vertelt een belangenorganisatie: “[De impact van de City Deal is] meer inzicht in de vraagstukken rond lopen die spelen in de grote steden. Dit stelt ons ook beter in staat om gerichter bij te dragen en adviezen te formuleren waar (met name) gemeenten echt wat mee kunnen.

Daarnaast heeft het in bredere zin geleid tot meer aandacht voor en kennisontwikkeling over lopen/wandelen bij overheden, advies- en ingenieursbureaus en kennisinstellingen in relatie tot verschillende maatschappelijke vraagstukken.” Een gemeente vertelt in de City Deal de bevestiging te zien “dat guerilla loont”. Ook geven veel deelnemers aan dat de kennisdeling een van de succesfactoren van deze City Deal was.

We zien dat ook buiten het samenwerkingsverband van de City Deal steeds meer geïnnoveerd wordt, en dat die innovaties ook actief verspreid worden. Zo ontwikkelde Goudappel <u>een tool om snel en tegen lage kosten tot een looptijdenkaart te komen</u>, ontwikkelde Movares <u>een tool om de nabijheid en aanwezigheid van voorzieningen inzichtelijk te maken</u> en schreven Wandelnet en de Fietsersbond (in samenwerking met Rebel) het paper ’<u>de 15 minuten stad: hoe doe je dat?’</u>

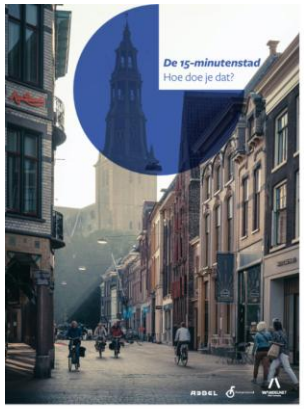

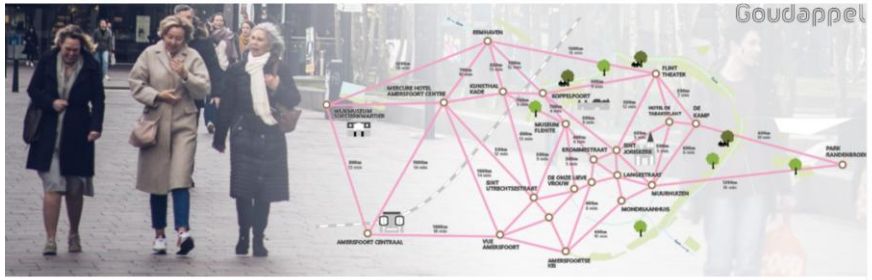

4.2 De City Deal heeft ook impact gehad op aandacht en draagvlak voor lopen binnen de partnerorganisaties

In de afsluitende enquête onder partners vroegen we wat de impact van de City Deal was op de eigen organisatie. Het meest genoemde effect was meer aandacht en draagvlak voor lopen binnen de eigen organisatie. Een aantal quotes ter illustratie:

- Dennis van Sluijs, Goudappel: “Er is meer aandacht voor lopen gekomen in de gehele organisatie, met als effect dat de voetganger meer integraal en standaard wordt meegenomen in projecten. De City Deal is hier één van de redenen voor.”
- Teun Kolner, Movares: “De City Deal Ruimte voor Lopen heeft geleid tot een verhoogde bewustwording binnen onze afdeling mobiliteit, met een sterke focus op de voetganger. Dit heeft geresulteerd in diverse projecten bij (semi)overheden die zich richten op voetgangers en loopstromen.”
- Karen van der Spek, gemeente Rotterdam: “Doordat de uitkomst van de City Deal Ruimte voor Lopen het Nationaal Masterplan Lopen was, moest ik langs de wethouder en dat heeft ervoor gezorgd dat mijn gemeente door kan gaan met het onderwerp lopen. Dus het heeft het draagvlak zeker vergroot en ervoor gezorgd dat het intern veel serieuzer genomen wordt.”
- Frans Osté, gemeente Amsterdam: “[De impact] is naast de inhoud, misschien nog wel groter geweest waar het gaat om het agenderen van het belang van lopen. “
- Emma Habers, gemeente Zwolle: “Met name de organisatie van de City Deal dag in onze gemeente heeft bij collega's ook ogen doen openen over hoeveel kennis er al bestaat over lopen en hoeveel ervaring er al mee is in het land. Dit heeft er ook toe geleid dat er in onze gemeente onder verkeerskundigen en stedenbouwers ook meer aandacht is voor de voetganger.”
- Houkje Hibma, gemeente Amersfoort: “Ik heb een netwerk opgebouwd, gekeken bij andere gemeenten en het belang van lopen in de politiek kunnen bevorderen.”
- Jos van Langen, gemeente Leeuwarden: “Door de City Deal is er meer draagvlak en meer ambtelijke aandacht binnen de organisatie. Er is een ambtenaar benoemd met de taak om het STOMP beleid handen en voeten te geven.”

Daarnaast noemen verschillende deelnemers dat de City Deal ervoor gezorgd heeft dat ze met andere partijen samenwerken, en dat ze meer de verbinding tussen het fysieke en sociale domein opzoeken. Zo vertelt een belangenorganisatie over de impact van de City Deal op de eigen organisatie: “op meerdere vlakken samenwerking met partners uit het fysieke domein. Meer bekendheid bij anderen over wat wij doen.”

Overigens geeft een klein aantal organisaties ook aan dat de impact van de City Deal op de organisatie niet zo groot was, omdat bestuurders en collega’s (nog) weinig prioriteit aan lopen geven. Zo zegt een gemeente over de impact: “Niet zo heel groot. Er wordt niet zoveel prioriteit aan gegeven. Het is meer iets van de lange adem.” Dat wil niet zeggen dat deelname voor deze partijen niet van belang was; zij haalden bijvoorbeeld nieuwe kennis uit de City Deal, of de betrokken medewerkers ervoeren bij andere loopprofessionals veel steun.

5. Maximale ruimte voor contact en initiatief én de benodigde structuur: zo organiseerden we de samenwerking tussen zo'n 30 partners

De City Deal draait om contact en experimenteren. Daarom hebben we een proces georganiseerd dat zoveel mogelijk ruimte gaf aan initiatieven van en ontmoeting tussen partners. Tegelijkertijd hebben we wel enige structuur ingebouwd, omdat dat nu eenmaal nodig is als je met 30 partners aan het pionieren bent.

In dit hoofdstuk schetsen we het doorlopen proces, het organisatiemodel en de financiën.

5.1 Er hebben 36 partijen meegedaan een de City Deal: overheden, private partijen, kennisinstellingen en belangenorganisaties

De City Deal begon met 26 partners. Gedurende het proces stopten er drie: de gemeente Amersfoort had voor één jaar getekend en kon niet verlengen, de Koninklijke Wandelbond verliet de City Deal na twee jaar wegens te weinig tijd en E-routes stopte met de City Deal omdat deelname voor een start-up te tijdsintensief was. Tegelijkertijd kwamen er aan het begin van jaar vier, vier partners bij: DTV, Goudappel, Movares en RHDHV. Vanaf het begin heeft de City Deal heel bewust marktpartijen betrokken omdat zij veel invloed hebben op loopbeleid en het ontwerp van loopruimte. Hieronder is een overzicht opgenomen van alle partners.

Gedurende de gehele City Deal partner geweest:

- Alles is Gezondheid
- Alliantie Werken in Beweging
- Arcadis
- CROW
- Fietsersbond
- Gemeente Amsterdam
- Gemeente Den Haag
- Gemeente Groningen
- Gemeente Leeuwarden
- Gemeente Nijmegen
- Gemeente Rotterdam
- Gemeente Tilburg
- Gemeente Zwolle
- I'M BINCK
- Kenniscentrum Sport en Bewegen
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- NatureDesks
- Platform31
- Provincie Fryslân

- Staatsbosbeheer
- Rijksvastgoedbedrijf
- Stichting Gezond Natuur Wandelen
- Wandelnet

Tussentijds de City Deal verlaten:

- Koninklijke wandelbond
- Gemeente Amersfoort
- E-routes

Gedurende de City Deal aangesloten:

- DTV
- Goudappel
- Movares
- RHDHV

5.2 De sturing op de City Deal liep via verschillende overleggen; de uitvoering was gecentreerd in werkgroepen

Sturing via vier soorten overleg

De sturing op de City Deal was opgebouwd uit vier overlegtypen:

- Programmateam (doorlopend). Het programmateam verzorgde de dagelijkse leiding van de City Deal. Dit team bestond uit een programmaleider (Martine de Vaan), secretaris (Iris Visser) en communicatieadviseur (Merel Eijken). Er was intensieve samenwerking met Filip van As, als linking pin met het Platform Ruimte voor Lopen (zie tekstbox over de samenhang tussen Platform en City Deal). In de enquête die we na afronding onder partners hebben verspreid, uiten veel partners hun waardering voor deze dagelijkse leiding.
- Kernteam (ca. eens per maand). In het kernteam zaten – naast de leden van het programmateam – afgevaardigden van de meest betrokken partijen in de City Deal: Caroline Porsius (Staatsbosbeheer), Karen van der Spek (gemeente Rotterdam), Marijke Bergh (dealmaker BZK), Piet Stolk (Rijkswaterstaat) en Stijn Altena (gemeente Nijmegen). Deze groep kwam vier keer per jaar bijeen en had als functie de strategische koers te bepalen en jaarplannen en begroting te maken. Eerder vervulden ook Harry Boeschoten (Staatsbosbeheer), Marjan den Braber (Arcadis) en Steven Kroesbergen (Ministerie BZK) een belangrijke rol in dit overleg.
- Coalitie-overleg (twee tot vier keer per jaar). In het coalitieoverleg (vrij naar: Coalition of the willing and able) zaten vertegenwoordigers vanuit de organisaties van alle deelnemende partijen aan de City Deal. De functie van het overleg is door de tijd heen veranderd. Oorspronkelijk was de bedoeling om jaarplannen vast te stellen. Gaandeweg werd het coalitie-overleg steeds meer gebruikt om voeling te houden met elkaar, en kreeg het meer de vorm van een zeepkistsessie: iedereen kort even laten vertellen wat er speelt.

Bijschrift: De bestuurlijke kopgroep: Robert van Asten, Cilia Damen Michiel van Willigen en Petrouschka Werther.

- Bestuurlijke kopgroep (één a twee keer per jaar). De bestuurlijke kopgroep bestond uit: Michiel van Willigen (wethouder Sport en Gezondheid, gemeente Zwolle), Cilia Damen (wethouder Mobiliteit, Stadsvergroening gemeente Nijmegen), Robert van Asten (wethouder Stedelijke Ontwikkeling gemeente Den Haag) en Petrouschka Werther (directeur Duurzame Mobiliteit IenW). De bestuurlijke kopgroep kwam zo'n een a twee keer per jaar bij elkaar. De betrokken bestuurders zijn voorvechters op het thema, dachten strategisch mee, openden deuren. De vergaderingen werden gecombineerd met het bestuur van het platform Ruimte voor Lopen.
- Rijksadviseur voor de fyieke leefomgeving Wouter Veldhuis was ambassadeur voor het Platform Ruimte voor Lopen. Ook in de City Deal konden we in deze rol op hem rekenen.

Uitvoering via werkgroepen…

In de uitvoering van de City Deal waren de werkgroepen (in een eerder stadium 'mini-coalities' geheten) essentieel. In de werkgroepen werkten partijen samen aan kennis, experimenten en producten. De manier van samenwerking verschilden sterk. Soms was sprake van een doorlopend overleg, soms was de werkgroep tijdelijk. Soms was de werkgroep gericht op het maken van een product, zoals bij de werkgroep lopen in het hoger onderwijs. Soms was het meer gericht op kennisuitwisseling. Zo werden in de werkgroep Groen & verdichting vooral casussen voorgelegd en gezamenlijk besproken.

Werkgroepen en werklijnen van de City Deal Ruimte voor Lopen

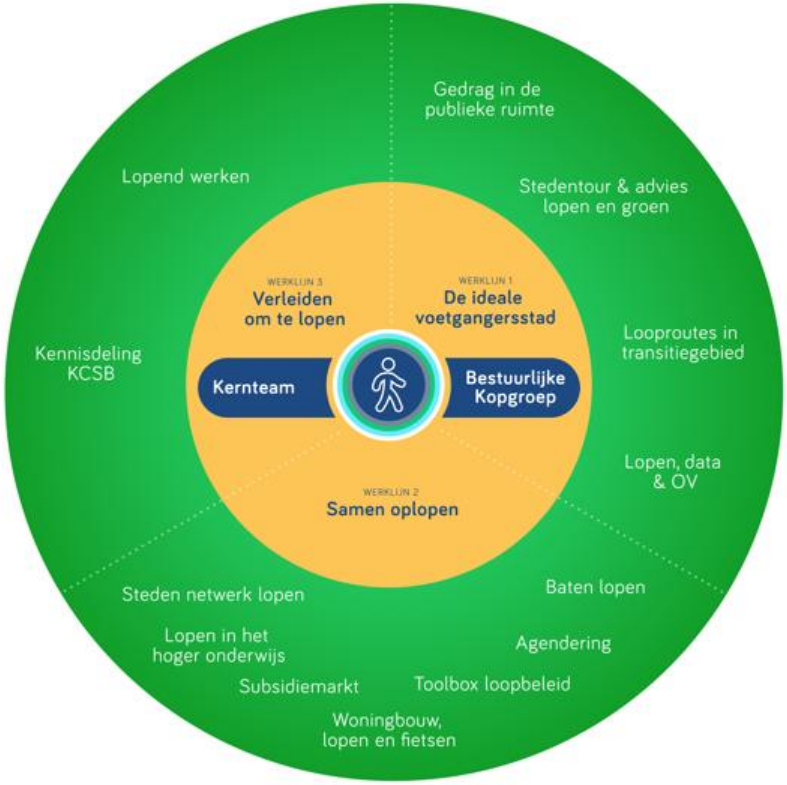

…en acties en evenementen

De City Deal-strategie was niet om zelf grote events te starten, maar om mee te doen met bestaande events en die events op die manier groter te maken. Zo heeft de City Deal actief bijgedragen aan het Nationaal Voetgangercongres, de jaarlijkse Wandel tijdens je werk-dag en de outdoor-office day.

Als uitzondering op de regel is vanuit de City Deal wel één event zelf georganiseerd, samen met I'M BINCK: het vaderdag-evenement "Jij bent mijn Binck" op de Binckhorst. De Castorstraat – normaal vol met geparkeerde auto's – was voor één dag getransformeerd tot een groene, veilige en schone looproute. Voor ouders en kinderen was er van alles te beleven. City Deal-partner I'M BINCK zag het evenement als uitgelezen kans om te laten zien hoe ook in de Binckhorst ruimte voor lopen kan worden gemaakt. Drie thema's werden aangepakt om van de Castorstraat een prettige looproute te maken: lopen in een groene, een veilige en een schone omgeving.

Dit soort acties en evenementen werden (deels) uit het Guerillafonds van de City Deal bekostigd: een potje waar partners aanspraak op konden maken om kleine, gezamenlijke acties te bekostigen.

Nauwe samenwerking tussen de City Deal en het Platform Ruimte voor Lopen

De City Deal Ruimte voor Lopen als het Platform werken aan dezelfde doelstelling: lopen stimuleren en de omstandigheden voor lopen in de openbare ruimte en waar mogelijk semi-publieke ruimte verbeteren. De City Deal was als actiegericht experimenteer- en leernetwerk buitenboordmotor van het Platform en heeft in belangrijke mate bijgedragen aan innovatie en domeinoverschrijdende samenwerking. Er vond vrijwel doorlopend afstemming plaats tussen het Platform en de City Deal om activiteiten op elkaar af te stemmen. De verbinding tussen het Platform en de City Deal Ruimte voor Lopen was geborgd door deelname van een bureau-coördinator van het Platform aan het kernteam van de City Deal. De overheidspartijen die deelnamen in de City Deal waren automatisch partner van het platform Ruimte voor Lopen.

De samenwerking tussen de City Deal en het Platform heeft veel waarde gehad. Door de nauwe afstemming hebben we onze krachten gebundeld, in plaats van dubbel werk geleverd. In de praktijk bleek het wel lastig om het verschil tussen de City Deal en het Platform aan partijen uit te leggen. Dit leidde bij partijen soms tot verwarring, of minder zichtbaarheid voor de City Deal vanwege de keuze om geen aparte website te maken maar mee te liften op de website van Platform Ruimte

voor Lopen. Ondanks deze nadelen, zouden we terugkijkend dezelfde keuzes maken. De voordelen wegen zwaarder.

Organisatie-tips voor andere City Deals

Elke City Deal is uniek, maar dat neemt niet weg dat City Deals van elkaar kunnen leren. Wat betreft proces geven we andere City Deals de volgende tips mee:

- Faciliteer groepscommunicatie op een laagdrempelige manier die groot bereik heeft en zorg dat mensen het makkelijk, leuk en waardevol vinden om kennis uit te wisselen en elkaar op te zoeken. Ervaring leert dat OneDrive en Teams voor veel mensen als omslachtig worden ervaren en minder makkelijk. In onze City Deal werkte de whatsapp groep voor het uitwisselen van kennis en inspiratie heel goed.
- Zet werkvormen in die ‘anders dan anders’ zijn, om op een andere manier contact te maken. In de City Deal Ruimte voor Lopen verzorgde elke bijeenkomst een andere partner om een ‘walking being column’: een gesproken column waarin de deelnemer met een persoonlijke noot geheel vrij een visie kon geven. Door een persoonlijke introductie van de columnist door de programmaleider leerden we elkaar beter kennen en vierden we vakmanschap.
- Organiseer bijeenkomsten waar mogelijk bij partners, en laat dan medewerkers van die partnerorganisatie deelnemen aan de bijeenkomst, juist ook mensen die niet direct bij de City Deal betrokken zijn.
- Volg de energie. Concreet: ga aan de slag met thema’s waar mensen aan willen werken, en werk met mensen die aan de slag willen. Steek niet te veel tijd in partijen die minder inbreng hebben.
- Geef aan dat kleine organisaties en zzp’ers ook welkom zijn bij de City Deal en maak expliciet waarom dit voor zowel deze organisaties zelf als voor de City Deal waardevol is. Een kleine private organisatie vertelt: “Het 'partnerschap' met de City Deal was - en is nog steeds - een waardevol keurmerk.”
- Stel een potje beschikbaar voor kleine, concrete, zichtbare acties (zoals in ons geval het zogenaamde Guerillafonds).
- Wees je ervan bewust dat het voor sommige partners een worsteling kan zijn om voldoende tijd vrij te maken voor de City Deal, omdat zij nog bezig zijn om (intern) het thema op de kaart te zetten. Faciliteer mensen zo goed mogelijk om kennis te delen en aan het City Deal-proces deel te nemen.

5.3 City Deal-dagen als ‘backbone’ van de City Deal

Om partners met elkaar in contact te brengen en gezamenlijk thema’s uit te diepen, organiseerden we vier keer peer jaar een fysieke City Deal Dag: een middag op locatie bij een partnerstad, met daarbij standaard een lunch, walking being-column en een borrel. Voor het overige verschilde het programma, al was er vaak een casus die door de partnerstad werd ingebracht. Deze dagen vormden de ‘backbone’ van het City Deal-jaar en hielpen – samen met de magazines – om werkgroepen ‘ergens naartoe’ te laten werken.

Deze City Deal-dagen (en andere momenten van contact) werden door de partners zeer gewaardeerd:

- Frank Hart, Wandelnet: “Door de opzet van de bijeenkomsten is er een gevoel gecreëerd dat we onderdeel zijn van een beweging die ook echt leidt tot meer ruimte voor lopen in beleid, in het hoofd en op straat.”
- Houkje Hibma, gemeente Amersfoort: “Voor mij was het inspirerend en stimulerend om deel te nemen, intensief en vruchtbaar.”
- Jos van Langen, gemeente Leeuwarden: “Eigenlijk vond ik de bezoeken aan alle steden het leukste onderdeel. De tanden in een casus zetten en met onorthodoxe oplossingen komen, daar hou ik van.”
- Marlies Wouters, Royal HaskoningDHV: “Het is altijd leuk en inspirerend om de dagen bij te wonen.”

Aanvullend op deze fysieke sessies en de coalitie-overleggen zoals genoemd in 5.3, organiseerden we zo’n twee keer per jaar online kennissessies. Deze behandelden 2 á 3 onderwerpen per keer. Denk aan voetgangersnetwerken, data of lopen in het hoger onderwijs.

Daarnaast gebruikten we een groep op Whatsapp om kennis en inspiratie uit te wisselen.

Facts & figures

- 16 fysieke en 16 digitale City Deal-dagen
- 25 Walking Being columns
- Zo’n 120 magazine-artikelen
- 58 leden in de appgroep
- 835 in de appgroep gedeelde media, links en documenten

5.4 Kennisverspreiding naar partners én niet-partners via o.a. congressen, magazines, website en LinkedIn

In de City Deal is veel bestaande kennis bijeengebracht en nieuwe kennis ontwikkeld. Deze kennis hebben we zoveel mogelijk gedeeld. Met partners, maar ook met andere partijen. Hiervoor hebben we structureel de volgende kanalen gebruikt:

- Voetgangerscongres. Gedurende de looptijd van de City Deal is er vier keer een Nationaal Voetgangerscongres georganiseerd. Het congres was altijd in een City Deal-stad en de City Deal-partners waren hofleverancier van sessies. De City Deal is op het voetgangerscongres gestart, het magazine werd jaarlijks op het Voetgangerscongres gelanceerd, en in 2024 is ook het Nationaal Masterplan Lopen er afgetrapt. Kortom: het congres was een belangrijk ijkpunt in het CD-jaar.
- Presentaties op verschillende plekken. Door het land heen gaven we presentaties over lopen op bijeenkomsten en congressen. Zo gaven we in Leiden een presentatie bij een evenement over de gezonde stad, organiseerden we een workshop bij het internationale WHO congres in Utrecht en namen deelnemers van de City Deal zitting in een panel op de klimaattop gebouwde omgeving in Rotterdam.
- Website ruimtevoorlopen.nl. De City Deal heeft een aparte pagina op de website van het platform Ruimte voor Lopen. Op deze pagina delen we nieuws, columns, kennis en achtergrondinformatie over de City Deal.
- LinkedIn en nieuwsbrief. Via het LinkedIn-kanaal van het platform Ruimte voor Lopen, heeft de City Deal berichten geplaatst. Ook gebruikten we de nieuwsbrief van het platform voor berichten.
- Magazines. Ieder City Deal-jaar hebben we afgesloten met de publicatie van een LOPEN magazine. Ieder magazine bevatte interviews, tips / tricks / tools, twistgesprekken, columns, handreikingen op het gebied van de ideale voetgangersstad en verleiden om te lopen. De magazines zijn ook online beschikbaar en zijn door de partners goed gelezen en gebruikt. Een private organisatie vertelt: “De professionele uitstraling van de City Deal-communicatie, bijvoorbeeld het magazine, goed bijgedragen aan het geven van status aan lopen en het belang ervan als vakgebied.”

Daarnaast hebben we eenmalig:

- Een uitzending van een kenniscafé gemaakt. In juli 2022 zonden we een kenniscafé over lopen uit, onder de naam ‘Open Huis City Deal Ruimte voor Lopen’. Het café werd – met publiek – opgenomen in een studio bij Beeld & Geluid. Bestuurders, specialisten en andere professionals reikten hun belangrijkste tips en tools aan. Het kenniscafé is hier terug te zien.
- Deelgenomen aan Walk21. Walk21 is hét internationale congres over lopen. Tijdens Walk21 2024 in Lissabon waren we met een grote Nederlandse delegatie (vrijwel allen City Deal-partner) aanwezig. Op het hoofdpodium vertelden we over het NML. De reacties onder het internationale publiek waren enthousiast.

5.5 Bekostiging in euro's en in tijd

De City Deal is bekostigd via twee lijnen:

- Financiële bijdragen:
  - Departementen dragen jaarlijks 30.000 euro bij
  - Andere (semi-)overheden dragen jaarlijks 10.000 euro bij
  - AgendaStad heeft in jaar 4 30.000 euro extra bijgedragen t.b.v. de borging
- In kind-bijdragen:
  - Alle partijen stellen twee dagen per maand beschikbaar voor de City Deal
  - Private partijen dragen daarnaast per jaar 10.000 euro in kind (tijd) bij

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de inkomsten per City Deal-jaar (bedragen in €1.000).

	Kwartier-makersfase	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4
Departementen	60	75	75	100	120
Gemeenten	Nvt	90	90	80	80
Andere partijen	Nvt	30	30	30	30
Restant kwartiermakers-fase	Nvt	18	Nvt	Nvt	Nvt
Totaal in	**60**	**213**	**195**	**210**	**230**

6. Dit is niet het einde, maar het begin van het vervolg: zo borgen we dat de uitkomsten worden gebruikt en doorontwikkeld

We hebben de afgelopen jaren ontzettend veel gedaan en geleerd. Daarbij hebben we steeds aandacht gehad voor borging: zorgen dat partijen elkaar blijven vinden en dat onze inzichten ook na afloop van de City Deal worden toegepast én doorontwikkeld worden. Het belangrijkste instrument om de uitkomsten en doorontwikkeling te borgen is het Nationaal Masterplan: daarin hebben we met de City Deal-partners én tientallen andere partijen acties benoemd die partijen de komende jaren samen op gaan pakken. In hoofdstuk 6.1 gaan we hier kort nader op in.

Ook partijen zelf hebben gewerkt aan het borgen van het thema 'lopen' binnen hun organisatie. Zo geeft een belangenorganisatie aan: "Mijn betrokkenheid is uitgebreid naar meerdere collega's." En een gemeente vertelt: "Doordat het Nationaal Masterplan is ondertekent door de twee wethouders, is daarmee de uitspraak gedaan dat we door mogen gaan met het onderwerp lopen, dat we het beleid kunnen doorontwikkelen en dat we aan de acties van het Masterplan kunnen werken."

Tegelijkertijd is er altijd nog wat te wensen. Op de vraag wat er eventueel nog extra nodig is voor borging antwoorden partners in de enquête:

- Geld en capaciteit. Het NML bevat verschillende acties rond financiële middelen organiseren / beschikbaar maken ('geld') en het opleiden van professionals ('capaciteit')
- Politieke betrokkenheid. Het NML bevat verschillende acties om rond het thema lopen het eigenaarschap te vergroten en de samenwerking te verbreden en versterken.
- Verlenging van de City Deal. In hoofdstuk 6.2 gaan we hier nader op in.

6.1 Het eindproduct en borgingsdocument voor de toekomst: het Nationaal Masterplan Lopen

Samen met het Platform Ruimte voor Lopen heeft de City Deal Ruimte voor Lopen meer dan 60 partijen – overheden, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en bedrijven – bij elkaar gebracht. Onder aanvoering van de City Deal en het Platform stelden zij samen het Nationaal Masterplan Lopen op.

Het Nationaal Masterplan Lopen bouwt voort op alle kennis en producten die uit de City Deal voortvloeien, en ook op het netwerk dat de afgelopen vier jaar is opgebouwd. Daarmee is het Nationaal Masterplan Lopen een belangrijk middel voor (1) het borgen en opschalen van de resultaten van vier jaar City Deal en (2) het bestendigen en uitbreiden van de samenwerking.

Het Nationaal Masterplan Lopen bevat dertig concrete en uiteenlopende acties die de deelnemende partijen de komende jaren in verschillende samenstellingen zullen uitvoeren. Daarnaast bevat het plan onder andere een overzicht van het belang van lopen (zie figuur), een schets van hoe lopen er idealiter in 2040 in Nederland uit zou moeten zien, en een analyse van lopen in Nederland anno 2024.

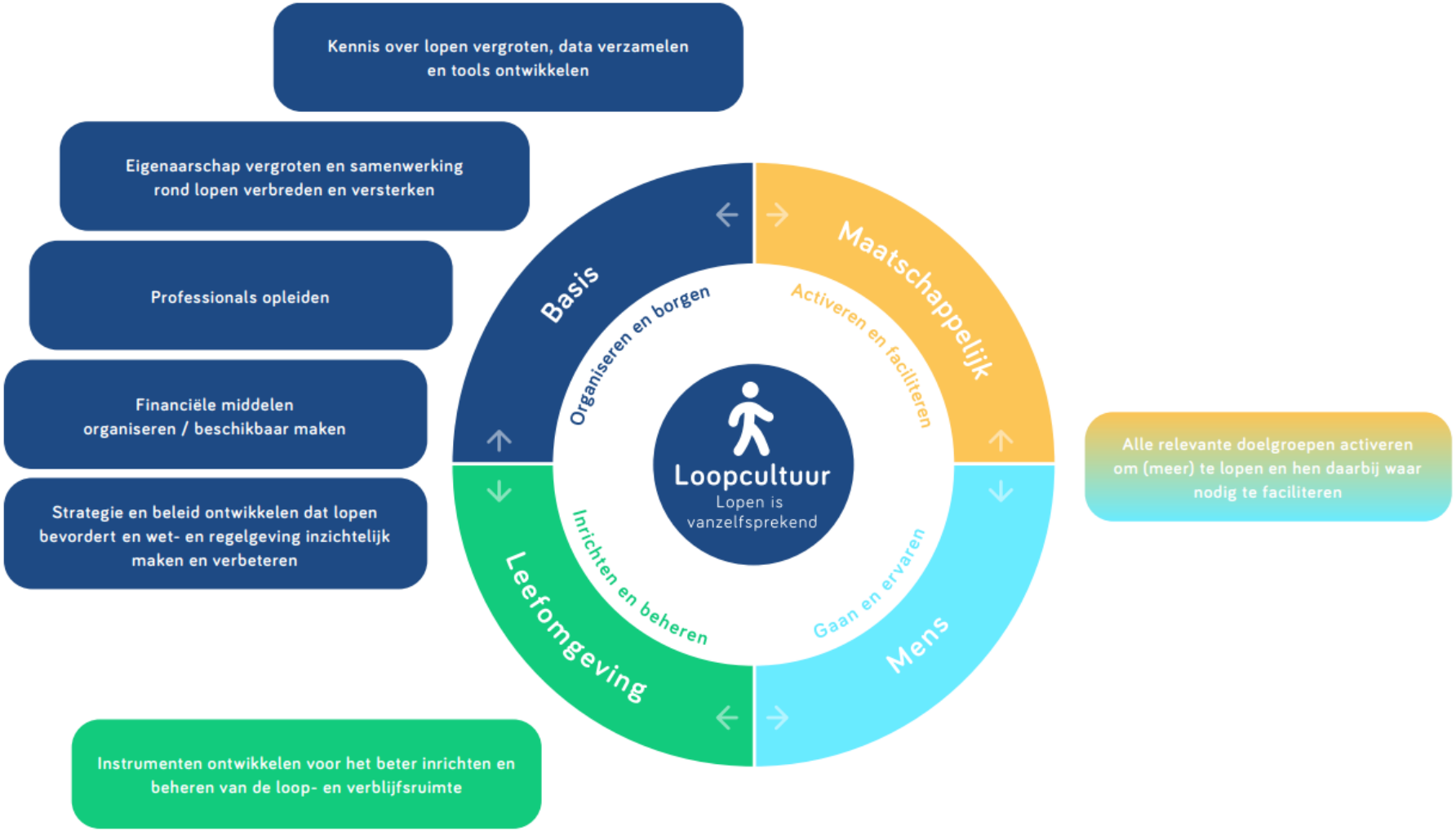

Figuur 1 Schematische weergave van het Nationaal Masterplan Lopen. We streven ernaar dat lopen vanzelfsprekend is, dat er sprake is van een loopcultuur. Daarvoor moet het hele loopsysteem kloppen: de basis moet er liggen, de fysieke (leefomgeving) en maatschappelijke randvoorwaarden moeten op orde zijn en de mens moet ook daadwerkelijk gaan lopen. Deze onderdelen werken ook op elkaar in. De twee cirkels laten dit zien. De blokken daar omheen laten de verschillende soorten acties zien die partijen in het kader van het NML ondernemen.

Kennis over lopen vergroten, data verzamelen en tools ontwikkelen

1 Registratie van zowel verkeersongevallen als valongevallen met voetgangers verbreden en verbeteren, en meer inzicht verkrijgen in voetgangersveiligheid.

2 Onderzoeksagenda opstellen, herijken en uitvoeren; zowel vragen in het fysieke als het sociale / maatschappelijke domein; daarop in ieder geval:

a Wegwijzer maken door alle bestaande voetgangersdata en onderzoeksmethodieken, en suggesties aanreiken voor hoe gemeenten hier zelf mee aan de slag kunnen om in kaart te brengen, waar, wanneer, waarom etc. mensen lopen.

b Kennis ontwikkelen via datagedreven inzichten, waaronder het ontwikkelen van een instrumentarium om de ontwikkeling van de Nederlandse loopcultuur te meten.

c Inzicht in baten en kosten van investeringen in lopen vergroten en instrument ontwikkelen om baten en kosten van investeringen in lopen inzichtelijk te maken.

Eigenaarschap vergroten en samenwerking rond lopen verbreden en versterken

3 Vergroten van eigenaarschap en samenwerking rond lopen door bestuur en politiek.

4 Extra inzet plegen om meer partijen uit het sociale domein aan het Masterplan en de uit te voeren acties te verbinden.

5 Samenwerking tussen provincies versterken door het opzetten van een provincie-overleg lopen en wandelen.

6 Samenwerking tussen gemeenten versterken door het opzetten van een gemeente-overleg lopen.

7 Handreiking 'ruimte maken voor burgerinitiatieven over lopen en wandelen' voor gemeenten opstellen.

8 Borgen en (door)ontwikkelen van de kwaliteit en bekendheid van recreatieve wandelnetwerken, zowel regionaal als landelijk.

Professionals opleiden

9 Lopen volwaardig onderdeel maken van relevante opleidingen in het hoger onderwijs.

10 Geaccrediteerd bijscholingstraject over lopen ontwikkelen voor professionals die al actief zijn in het werkveld.

11 Kennis over lopen opnemen in beroepscompetentieprofielen van zorgverleners, ontwerpers, woningcorporaties, gebiedsontwikkelaars, recreatie-kundigen, etc.

Financiële middelen organiseren / beschikbaar maken

12 Onderzoeken hoe investeringen in lopen en voetgangersinfrastructuur (sociaal én fysiek domein) te bekostigen en hoe dat tussen partijen en overheidslagen te organiseren.

13 Provinciale en regionale subsidies beschikbaar maken voor het inrichten van goede looproutes naar het openbaar vervoer.

14 Kansenanalyse voor financiering opstellen voor provincies en gemeenten: welke bestaande subsidies zijn inzetbaar voor lopen?

Figuur 2 Overzicht acties 1 t/m 14 uit het Nationaal Masterplan Lopen

Strategie en beleid ontwikkelen dat lopen bevordert en wet- en regelgeving inzichtelijk maken en verbeteren

15 Overheden (gemeenten, waterschappen, regio's, provincies, Rijk) stimuleren om loopbeleid te maken en waar nodig wet- en regelgeving aan te passen t.b.v. de voetganger.

16 Laagdrempelig inzichtelijk maken hoe de voetganger nu verankerd is in landelijke wet- en regelgeving en verkennen van benodigde wijzigingen in wet- en regelgeving om meer ruimte voor de voetganger te maken.

17 Wegwijzer maken voor gemeenten over het realiseren en in stand houden van obstakelvrije ruimte op voetpaden.

Alle relevante doelgroepen activeren om (meer) te lopen en hen daarbij waar nodig te faciliteren

18 Onderzoeken welke doelgroepen met welke middelen / interventies tot (meer) lopen aangezet kunnen worden, met specifieke aandacht hoe professionals en intermediairs (zorgprofessionals, huisartsen, schuldhulpverleners, woningcorporaties, etc.) hier een rol in kunnen spelen.

19 Opschalingsmogelijkheden van loopminuten-kaarten verkennen.

20 Beweegvriendelijke schoolomgeving en lopen naar en tijdens school, de kinderopvang, peuterspeelzaal en consultatiebureau stimuleren.

21 Lopen meer aandacht geven in werkgeversaanpakken, zoals Werken in Beweging.

Instrumenten ontwikkelen voor het beter inrichten en beheren van de loop- en verblijfsruimte

22 Kennis over voetgangersnetwerkkaarten bundelen en doorontwikkelen en toepasbaar maken voor ruimtelijke en mobiliteitsplannen.

23 Overzicht en aanpak van fysieke barrières voor voetgangers maken.

24 Kennis ontwikkelen en verspreiden over veilig en snel oversteken.

25 Integrerende aanpak openbaar vervoer en lopen ontwikkelen.

26 Kern van de Ontwerpwijzer voetgangers (en eventuele andere richtlijnen rond lopen en toegankelijkheid) breed onder de aandacht brengen en het gebruik ervan bevorderen met bijzondere aandacht voor (1) toegankelijkheid en (2) looproutes naar OV.

27 Handreiking maken voor gemeenten, provincies, waterschappen en woningcorporaties met eisen en wensen rond lopen die zij in aanbestedingen, MobiliteitsProgramma's van Eisen (MPvE's) en gebiedskaders rond gebiedsontwikkeling kunnen meenemen.

28 Handreiking maken voor gemeenten over hoe zij aannemers en bouwers kunnen instrueren over het borgen van toegankelijke en veilige looproutes tijdens (weg) werkzaamheden.

29 Overzicht maken van showcases van groene routes (ontwerp + proces).

30 Best practices delen over hoe ruimte voor de voetganger is gecreëerd in een traject met conflicterende ruimteclaims.

Figuur 3 Overzicht acties 15 t/m 30 uit het Nationaal Masterplan Lopen

Figuur 4 De effecten van meer lopen en een loopvriendelijke omgeving. Bron: Nationaal Masterplan Lopen.

6.2 Verlenging van de City Deal

We zijn voornemens de City Deal per Q2 2025 met twee jaar te verlengen

De afgelopen jaren is gebleken dat eigenaarschap een taai vraagstuk is: met als risico dat het onderwerp van iedereen is en daardoor van niemand. In de verlenging willen we experimenten doen én vandaaruit werken aan een strategie voor inbedding.

In de City Deal onderzoeken en testen we voor verschillende schaalniveaus hoe ruimte voor lopen en de voetganger samen met andere doelstellingen bereikt kan worden, en hoe bestaande en nieuwe beleidsinstrumenten en investeringsbudgetten in samenhang kunnen worden ingezet om zo meerdere doelen tegelijk te dienen. Dat vraagt van ons dat we de scope én het netwerk verbreden, zodat ook andere werkvelden lopen/bewegen/ontmoeten en ruimte/netwerken voor de voetganger als vanzelfsprekend meenemen in hun manier van werken.

In de aanpak ondernemen we drie type acties:

- Experimenten en pilots met het hele systeem in beeld. Vanuit elk schaalniveau kijken naar de noodzakelijke veranderingen in de andere schaalniveaus. Vanuit dat schaalniveau terugkoppelen naar het hele systeem. Elke experimenteergroep levert voorstellen voor de systeemverandering.
- Inbrengen concrete lopende projecten of trajecten (herinrichting straat, gebiedsontwikkeling, regionale ruimtelijke strategie)
- Experimenten waar mogelijk toevoegen op lopende trajecten, waaronder gebiedsontwikkelingen.

In de verlenging sluiten we aan bij de dynamiek en urgentie van nu: toekomstbestendige ontwikkeling van grote woningbouwlocaties, de mobiliteitstransitie, het opstellen van de Nota Ruimte, de beleidsontwikkeling gericht op gezonde jeugd. Dit betekent bijvoorbeeld het samenwerken met de City Deal Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling en met het Innovatieprogramma woningbouw van het ministerie van VRO.

De verlenging van de City Deal sluit aan op het Nationaal Masterplan Lopen. Sommige van de acties uit het Nationaal Masterplan Lopen (NML) hebben baat bij de extra (formeel geregelde) experimenteerruimte, budget en innovatiekracht die een City Deal biedt. Het geeft deelnemende organisaties ruimte om naast het staande beleid een nieuwe richting te verkennen. Zo geeft de City Deal de acties uit het NML een extra impuls, waarbij NML-werkgroepen en City Deal partners elkaar aanvullen.

Colofon

City Deal Ruimte voor Lopen 2020-2024

De volgende personen werkten aan de City Deal (op alfabetische volgorde):

Stijn Altena, Filip van As, Sophie Bekkers, José Besselink, Ylse Beukema, Ioana Biris, Janny de Boer, Marjan den Braber, Riette Bosch, Harry Boeschoten, Tjisse Brookman, Marieke van Brussel, Peter Willem Calis, Dorine Dolleman, Marco Duijnisveld, Merel Eijken, Samir el Gamal, Sietze Faber, Marit Gresnigt, Emma Habers, Frank Hart, Loek Hesemans, Anass Hermane, Ross Goorden, Erna Jansen, Jeroen Hoyng, Femke Hulshof, Jos van Langen, Anne Kok, Teun Kolner, Steven Kroesbergen, Susanne van der Kleij, Jos van Langen, Milan Lobrij, Vincent Meijers, Peternel Mereboer, Sanne van der Mheen, Kristine Mourits, Arnoud Neidig, Femke Niekerk, Emile Oostenbrink, Frans Osté, Patricia Overheul, Djorike Palma, Gert-Joost Peek, Bastiaan Pigge, Pedram Pishahang, Caroline Porsius, Abigail Riemens, Jeska de Ruiter, Dennis van Sluijs, Wilma Slinger, Piet Stolk, Martine de Vaan, Marijn Veraart, Iris Visser, André de Wit, Kim de Wit, Govert de With, Suzan de Wispelaere, Marlies Wouters, Ruben van de Bulck, Karen van der Spek, Loes van Wolferen.

Uitgave

Dit document is een uitgave van de City Deal Ruimte voor Lopen.

Redactie en tekst

Hannah Kandel, Martine de Vaan, Iris Visser, Merel Eijken

Met bijdragen van:

Filip van As, Marco Duijnisveld, Frank Hart, Emile Oostenbrink en Femke Niekerk

Beelden

Foto’s van o.a. Wilmar Dik

Illustraties van o.a. Karel Hoogteyling

Maart 2025